

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Strategia wdrażania projektu innowacyjnego testującego

Temat innowacyjny: Stworzenie narzędzia służącego rozwiązaniu problemów deficytów kompetencyjnych i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu młodzieży w wieku 15-19 l.

Nazwa projektodawcy: Centrum Zespołów Analityczno-Strategiczných, Polski Związek Głuchych

Tytuł projektu: PI ZAPISAĆ CISZĘ

Numer umowy: POKL. 07.02.02-14-010/11

1. Uzasadnienie

Naturalną potrzebą każdego człowieka jest ciekawość świata i konieczność komunikowania się z innymi ludźmi. Podstawowym kanałem komunikacji dla jednostki jest język, którym posługuje się również w celu poznania rzeczywistości i jej zrozumienia. B. Wojciszke wskazał dualistyczne pochodzenie wiedzy człowieka o świecie, wyróżniając wiedzę epizodyczną – odpowiadającą przeżyciom jednostki, a także wiedzę semantyczną – zdobywaną na płaszczyźnie komunikacji¹. Co więcej, zauważył, że przechowywane w pamięci informacje o doświadczeniach jednostki przesycone są również wiedzą semantyczną, która w procesie „poznawania i zapamiętywania danego wydarzenia pełni funkcję punktu odniesienia, względem którego jednostka interpretuje swoje przeżycia”². Dowodzi to istotnej roli recepcji informacji o otaczającym człowieka świecie poprzez język, którym się posługuje. Potwierdzają to spostrzeżenia medioznawców, pedagogów i kognitywistów uznających za punkt przełomowy w dziejach ludzkości moment powstania języka mówionego, który legł u podstaw jej rozwoju intelektualnego i cywilizacyjnego³. Język służy wyrażaniu uczuć, potrzeb i myśli, a dotyczy to – co ważne – również osób niesłyszących, które mają bardzo silną potrzebę ekspresji siebie, poznawania świata i jego rozumienia, choć „nie znają odpowiedniego narzędzia, aby to osiągnąć”⁴.

Współczesną rzeczywistość śmiało można nazwać światem wielu prędkości. Z jednej strony doświadczamy niebywałego przesylenia informacjami, wzrostu znaczenia wiedzy, a także rozwoju wielu gałęzi nowych technologii bazujących na informacji. Z drugiej jednak strony duża grupa osób pozbawiona jest możliwości partycypacji w społeczeństwie informacyjnym opartym na wiedzy, co często wynika z niewłaściwej edukacji, zapóźnień gospodarczych i wykluczenia cyfrowego, czyli braku dostępu do technologii. Problemy te dostrzegła Komisja Europejska, wskazując w komunikacie *Europa 2020: Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego*

¹ B. Wojciszke, *Teoria schematów społecznych*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1986, s. 11.

² Ibidem, s. 11.

³ B. Siemieniecki, *Pedagogika medialna, podręcznik akademicki*, t. I, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 17.

⁴ B. Ziarkowska-Kubiak, *O potrzebie zmian w programach i metodach nauczania Głuchych Polaków języka polskiego*, [w:] *Edukacja niesłyszących*, Publikacja konferencyjna, Polski Związek Głuchych Oddział Łódź, Łódź 2011, s. 81.

rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu na potrzebę przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu poprzez „wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną”⁵. Niezwykle istotną płaszczyzną sprzyjającą temu „włączeniu” jest dobra edukacja i system szkolnictwa, którego podstawową komórką organizacyjną jest szkoła. Warto jednak zauważyć, że w przypadku osób o specjalnych potrzebach edukacyjnych, do jakich zaliczyć należy osoby z dysfunkcją słuchu, aby przeciwdziałanie wykluczeniu było skuteczne, musi przyjąć bardziej radykalny i daleko idący charakter. Wymaga to od szkoły działań, których celem powinno być „zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia, stosownie do jego potrzeb i możliwości”⁶. Postulat ten wydaje się szczególnie aktualny w przypadku placówek prowadzących kształcenie integracyjne, gdzie tego rodzaju działania powinny objawiać się takim kreowaniem sytuacji dydaktycznej, aby przeciwdziałać wykluczeniu ucznia z procesu dydaktycznego i budować jego aktywne miejsce w danej społeczności szkolnej⁷. Powinno się to odbywać na drodze optymalizacji kształcenia osób głuchych w placówkach specjalnych i integracyjnych w 3 obszarach: strukturalnym, funkcjonalnym i komunikacyjnym⁸. Optymalizacja strukturalna odnosi się do placówek kształcących osoby niesłyszące i słabo słyszające, aby były one silnymi ośrodkami o bogatej i zróżnicowanej ofercie edukacyjnej. Obszar optymalizacji funkcjonalnej to przeciwdziałanie funkcjonującym w społeczeństwie i społeczności Głuchych uprzedzeniom oraz stereotypom. Optymalizacja komunikacyjna zaś to wykorzystywanie różnorodnych, ale przy tym też odpowiednich do okoliczności i preferencji ucznia sposobów porozumiewania się. Jak zauważył M. Sak, optymalizacja jest warunkiem koniecznym do wykształcenia się nowoczesnego i dostosowanego do potrzeb ucznia modelu edukacji Głuchych⁹.

Niestety, obecna rzeczywistość kształcenia odbiega od optymalnego wzorca wykorzystującego wszystkie dostępne narzędzia, środki i metody do kształcenia, pobudzania oraz aktywizowania społeczności niesłyszących. Badanie, które przytoczyła B. Wiśniewska, przeprowadzone w 2005 roku w województwie łódzkim na grupie 20% placówek prowadzących kształcenie integracyjne (przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja i szkoły ponadgimnazjalne), wskazało m.in. „na słabe osiągnięcia w zakresie zapewnienia przez szkołę środków dydaktycznych adekwatnie do potrzeb ucznia, na niski poziom realizacji programu nauczania dostosowanego do indywidualnych potrzeb edukacyjnych oraz niedostateczne zatrudnienie nauczycieli ze specjalnym przygotowaniem pedagogicznym, np. z umiejętnością posługiwania się językiem migowym”¹⁰. Nie bez znaczenia jest zrozumienie specyfiki uczenia się przez osobę z dysfunkcją słuchu, co potwierdzają badania prowadzone przez National Technical Institute for the Deaf – NTID (Narodowy Instytut Techniczny ds. Głuchych)¹¹. Wskazały one na podstawowe różnice w sposobie uczenia się dzieci głuchych, które nie przetwarzają informacji w ten sam sposób co osoby słyszące. Nie wystarczy więc postawić w klasie tłumacza, ale trzeba uwzględnić specyficzne wymagania edukacyjne tej grupy dzieci. Od kilku lat w polskim środowisku surdopedagogów trwa ożywiona dyskusja, wyrażająca się coraz licznymi publikacjami, wskazująca na potrzebę zmiany i uznania jako podstawy kształcenia dwujęzyczności (bilingualizm), do czego zachęcają wzorce światowe¹². Współczesne koncepcje dwujęzyczności bazują na prawie do posługiwania się Polskim Językiem Migowym (PJM)¹³ – jako naturalnym

⁵ *Europa 2020: Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Bruksela 2010, s. 5.

⁶ *Edukacja skuteczna, przyjazna i nowoczesna. Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi? Przewodnik*, MEN, Warszawa 2010, s. 5.

⁷ *Ibidem*, s. 10.

⁸ M. Sak, *W poszukiwaniu optymalnego modelu edukacji osób głuchych i słabo słyszących w Polsce*, [w:] *Edukacja skuteczna, przyjazna i nowoczesna...*, s. 75.

⁹ *Ibidem*, s. 75.

¹⁰ B. Wiśniewska, *Dzieci z wadą słuchu – specjalne potrzeby edukacyjne*, [w:] *Tożsamość społeczno-kulturowa głuchych*, pod red. E. Woźnickiej, PZG Oddział Łódzki, Łódź 2007, s. 118.

¹¹ A. Sacha, *Edukacja głuchych – nowa filozofia*, <http://www.onsi.pl/info,2562.html>, (data odczytu: 05.07.2012).

¹² M. Czajkowska-Kisiel, *Dwujęzyczne nauczanie głuchych w Polsce*, „Szkoła Specjalna” 2006 nr 4, s. 265.

¹³ „Jest to naturalny język niesłyszących w Polsce i stanowi podstawowy środek komunikacyjny między osobami głuchymi. Jest pierwszym językiem dzieci rodziców głuchych. Ważne są tutaj nie tylko naturalne znaki migowe,

językiem komunikowania się Głuchych, którzy następnie w miarę możliwości uczą się języka obcego, jakim jest dla nich język polski. Jak zauważyła B. Ziarkowska-Kubiak, w obecnej rzeczywistości kształcenia osób z dysfunkcją słuchu dochodzi do paradoksów, które muszą być zniwelowane, aby proces edukacyjny był efektywny¹⁴. Jednym z nich jest usilne dążenie do integracji Głuchych ze słyszącymi poprzez uczenie fonicznego języka polskiego jako pierwszego (ojczystego). Prowadzi to do dezintegracji niesłyszących, kształtowania się postawy zamkniętej, poczucia niekompetencji i odrzucenia własnych ograniczeń przez osobę niepełnosprawną, a w konsekwencji także do nieumiejętności posługiwania się żadnym językiem, w tym językiem polskim. Wynika to z faktu nieuczenia dziecka, m.in. przez słyszących rodziców, Polskiego Języka Migowego, naturalnego dla uwarunkowań poznawczych osoby głuchej, co skutkuje brakiem znajomości pojęć i kształtowania się kompetencji transferowych związanych z uczeniem się pierwszego języka. Zazwyczaj nauka fonicznego języka zaczyna się w szkole w wieku 6-7 lat i opiera się na nauce artykulacji, pisowni, gramatyki, literatury, co jest często barierą umożliwiającą zdobycie podstawowych umiejętności komunikacji. W efekcie tego młody człowiek nie dysponuje żadnym kodem językowym, a jego rosnące z wiekiem potrzeby komunikacyjne prowadzą do poczucia lęku, problemów emocjonalnych, zagubienia i braku satysfakcji. Zupełnie inaczej problem ten rysuje się, kiedy dziecko od najmłodszych lat ma kontakt z PJM lub język ten jest uczony w szkole. Język migowy pozwala na szybkie nabywanie umiejętności komunikacyjnych, a przez to lepsze efekty w nauce języka fonicznego. Ważnym wymiarem kształtowania umiejętności komunikacyjnych dzieci jest dom, w którym się wychowują i mieszkają. Niestety, słyszący rodzice często nie znają PJM i komunikują się ze swoim dzieckiem za pomocą kanału wokalnego, co w konsekwencji prowadzi do braku komunikacji między nimi. Podstawą kształcenia w zakresie języka fonicznego powinna być akceptacja języka migowego jako naturalnego i pierwotnego. Kiedy dziecko dysponuje językiem migowym, możliwe jest poznanie świata, kształtowanie się pojęć i rozwój procesów myślowych, gdyż to język, a nie mowa jest warunkiem *sine qua non* poznania¹⁵. Język migowy – jako pierwszy, naturalny – realizuje wszystkie funkcje myślowe i to za jego pomocą dziecko operacjonalizuje w umyśle otaczający je świat. Język migowy i potrzeba jego używania są do tego stopnia naturalne i warunkowane biologicznie, że jeśli dziecko niesłyszące nie ma kontaktu z tzw. konwencjonalnym¹⁶ językiem migowym, a posiada kontakt z innymi Głuchymi, również nieznającymi języka migowego, to w krótkim czasie tworzy się w ich społeczności załączek nowego języka migowego, tzw. pidgin migowy¹⁷. Potwierdza to przykład powstania nikaraguańskiej mowy znaków (*Lenguaje de Signos Nicaraguense*), która w następnym pokoleniu osób głuchych ukonstytuowała się jako nikaraguański język migowy z rozwiniętą gramatyką i słownictwem¹⁸. Wydaje się więc wysoce nieuprawnione zabieranie osobom z dysfunkcją słuchu tej naturalnej dla nich właściwości migania i zmuszanie ich do nauki języka fonicznego jako podstawowego narzędzia komunikacji. Język foniczny oczywiście powinien być uczony, ale jako drugi – język obcy, i to z uwzględnieniem indywidualnych możliwości człowieka. Jak zauważyła I. Nyckowska, efekty nauki języka obcego determinowane są wieloma czynnikami, do których zaliczyła wiedzę, zrozumienie, umiejętności, postawy uczącego, system wartości, poglądy, system poznawczy, osobowość i motywację, której przypisała szczególną rolę¹⁹. Wskazała, że w przypadku nauki języka obcego kluczową rolę odgrywają 2 rodzaje

---

ale mowa ciała: położenie tułowia i głowy (odchylenia, zwroty) oraz mimika (wyraz twarzy). Ten sposób przekazywania informacji między osobami niesłyszącymi pozwala na prawidłowy proces komunikacyjny”; za: M. Grabowska-Orządała, J. Lemirowska-Wronka, K. Podgórn, *Zapisać ciszę. Podręcznik do nauki języka migowego z wykorzystaniem zapisu SignWriting* (wersja wstępna opracowana w ramach projektu), Kraków 2012, s. 40.

¹⁴ B. Ziarkowska-Kubiak, *op. cit.*, s. 78-90.

¹⁵ M. Czajkowska-Kisiel, *op. cit.*, 267.

¹⁶ Konwencjonalny język migowy to taki, który funkcjonuje w danej społeczności narodowej osób głuchych.

¹⁷ Pidgin – gwara o uproszczonej gramatyce i ograniczonym słowniku.

¹⁸ P. Tomaszewski, *Język dzieci Głuchych, wskazówki dla edukacji szkolnej*, „Szkoła Specjalna” 2005 nr 3, s. 172.

¹⁹ I. Nyckowska, *Wpływ działań innowacyjnych na motywację do nauki języków obcych uczniów klas maturalnych*, XIII Konferencja Diagnostyki Edukacyjnej: *Uczenie się i egzamin w oczach uczniów*, Łomża 05-07.10.2007, http://www.ptde.org/file.php/1/Archiwum/XIII/57_I.Nyckowska_wp_yw_dzia_a_innowacyjnych.pdf, (data odczytu: 06.07.2012).

motywacji: integrująca i instrumentalna. Motywacja integrująca wynika z potrzeb: integracji z „daną społecznością językową” i ogólnopoznawczych, a w tym chęci poszerzenia horyzontów oraz ciekawości. Motywacja instrumentalna posiada z kolei bardziej utylitarny charakter i rozumiana jest jako potrzeba realizacji określonego celu. Rolą nauczyciela jest motywowanie uczniów do nauki języka m.in. poprzez system wsparcia pomocami dydaktycznymi i poglądowymi.

Zarysowanym powyżej problemom kształcenia osób głuchych powinno przeciwdziałać się m.in. poprzez wprowadzenie do edukacji szkolnej PJM oraz jego notacji/zapisu, jakim jest SingWriting (SW)²⁰. Niestety, PJM nie jest oficjalnym przedmiotem nauczania i tylko decyzją dyrektora szkoły pozostaje wprowadzenie nauki tego języka w ramach godzin rewalidacyjnych. Nie istnieją ani podstawy programowe, ani obiektywne kryteria oceny postępów nauczania, a sposób i metody nauczania pozostają w gestii nauczycieli. Bardzo podobnie jest z wykorzystaniem SW w kształceniu osób głuchych, co w Polsce ma charakter wyspowy i wynika z braku odpowiednich narzędzi dydaktycznych, tj. podręczników czy kursów, a także małej świadomości środowiska. Potwierdziły to badania ankietowe i fokusowe realizowane w ramach projektu, z których wynika, że notacja SW nie jest znana wśród niesłyszących uczniów i ich nauczycieli, a co więcej – PJM znało tylko ok. 53% nauczycieli objętych badaniem, którzy w komunikacji ze swoimi podopiecznymi posługiwali się zazwyczaj Systemowym Językiem Migowym (SJM)²¹ i/lub językiem polskim w formie mówionej oraz pisanej (w dalszych modułach strategii znajdują się kolejno odwołania do zrealizowanych badań). Badania własne przeprowadzane w I etapie projektu potwierdziły dominujący w nauczaniu niesłyszących w polskiej szkole oralizm (zespół metod ustno-dźwiękowych), poszerzany o elementy Systemu Językowo-Migowego (SJM), na co również zwracała uwagę już w 2007 roku I. Grzesiak, podkreślając, że komunikacja powinna być realizowana przy zastosowaniu różnych środków komunikacyjnych, w tym SW²². W przeprowadzonym badaniu ankietowym w I etapie projektu wszyscy nauczyciele „zgodzili się z opinią, że język polski jest trudny dla osób niesłyszących. Zapytani o najczęstsze błędy i trudności związane z użytkowaniem języka polskiego, wymieniali takie aspekty jak: trudna ortografia, liczne błędy stylistyczne, mały zasób słów, używanie nieosobowych form czasowników – błędy fleksyjne, nieznanostwo wszystkich zasad języka polskiego, problemy z kontekstem wypowiedzi, problemy ze zrozumieniem treści, nieznanostwo znaczeń niektórych słów – szczególnie tych o dużym stopniu abstrakcji. W wypowiedziach nauczycieli pojawiała się również opinia, że język polski jest trudny dla osób z dysfunkcją słuchu tak samo jak dla słyszących każdy język obcy. Dla niesłyszących język polski jest po prostu językiem obcym o wyjątkowo trudnych zasadach gramatycznych i ortograficznych sprawiających trudności także słyszącym”²³. Nauczyciele wskazywali również na dużą przydatność SW w procesie dydaktycznym, twierdząc, że zdecydowanie ułatwia przyswajanie treści przez uczniów, gdyż jest zgodny z gramatyką PJM. Podkreślali też, że dzięki SW: „uczniowie mogliby więcej czytać, czego nie robią ze względu na trudności z językiem polskim, SW poprawi komunikację nauczyciela z uczniem, zdecydowanie ułatwi naukę, choć niekoniecznie języka polskiego”²⁴. Część nauczycieli, odpowiadając na pytania związane z

---

²⁰ „SignWriting jest metodą zapisu znaków języka migowego. Powstał w 1974 roku – wymyśliła go Amerykanka Valerie Sutton (na potrzeby baletu) i szybko okazało się, że jest szansą na stworzenie własnego pisma niesłyszących, które umożliwi i rozszerzy ich komunikację, kształcenie, a także da większe możliwości integracji ze światem słyszących”; za: M. Grabowska-Orządała, J. Lemirowska-Wronka, K. Podgórn, *op. cit.*, s. 55.

²¹ SJM „polega na połączeniu elementów języka polskiego i języka migowego. Informacja w procesie komunikacyjnym przekazywana jest za pomocą wypowiedzi dźwiękowo-artykulacyjnej wspomaganą znakami migowymi i alfabetem palcowym. Zachowana jest gramatyka języka polskiego, a znaki migowe pochodzą ze zbioru sztucznie stworzonych i ujednoliconych gestów przypisywanych różnym pojęciom”; za: M. Grabowska-Orządała, J. Lemirowska-Wronka, K. Podgórn, *op. cit.*, s. 40.

²² I. Grzesiak, *Sposoby komunikacji osób niesłyszących/Głuchych a system kształcenia*, [w:] *Język migowy we współczesnym szkolnictwie na świecie i w Polsce*, pod red. I. Grzesiak, Wydawnictwo Stanisław Sumowski, Malbork 2007, s. 12.

²³ Raport z badań ankietowych

²⁴ *Ibidem*, s.

przydatnością SW w kształceniu osób niesłyszących, stwierdziła, że SW będzie pomocny, nie podając jednak, w jaki sposób i w jakim zakresie.

W pełni zrozumiałym jest, że współczesna szkoła opiera się na wykorzystaniu słowa pisanego i samej możliwości pisania przez uczniów. Bez umiejętności pisania i notowania nie możliwe wydaje się sprawne uczenie się różnych przedmiotów, a w tym języka obcego. SW jest szansą na notowanie i pisanie we własnym języku, a przez to na akcelerację procesu uczenia się przez osoby z dysfunkcją słuchu. Paradoksalnie, osoby głuche odbierające bodźce i informacje poprzez wzrokowy kanał recepcji informacji, nie korzystają masowo w Polsce z notacji SW z powodu słabej popularności tego narzędzia. Notacja w procesie dydaktycznym umożliwia przygotowanie materiałów w formie pisemnej, tj. ćwiczeń, fiszek, plansz, słowników, podręczników, testów czy programów. Wprowadzenie SW do kształcenia osób głuchych i słyszących w znacznym stopniu przyspiesza proces uczenia się języka migowego. Zwróciła na to uwagę L. Długołęcka²⁵, która na podstawie grupy słyszących studentów uczących się PJM zauważyła, że notacja usprawnia naukę języka migowego, daje szansę notowania gestów oraz tworzenia podręcznych notatek²⁶.

Potrzebę realizacji projektu potwierdziły *desk reasearch*²⁷ problemu, a także badania ankietowe i fokusowe zrealizowane w jego I etapie. Jak podkreślali uczestnicy zogniskowanego wywiadu grupowego (FGI – *Focus Group Interview*) przeprowadzanego w ramach projektu, niezmiernie ważna dla prawidłowego rozwoju intelektualnego dziecka niesłyszącego jest umiejętność pisania i rozumienia tekstu, co pozwala na korzystanie z różnorodnych informacji, stwarza warunki współuczestniczenia w sprawach społecznych, a SW – jako notacja rdzennego języka Głuchych – wydaje się idealnym do tego narzędziem. SW jest także istotny w perspektywie uczestnictwa cyfrowego, gdyż w sieci funkcjonują liczne systemy translacji, np. z języka angielskiego na SW, co pozwala np. na tworzenie wirtualnej komunikacji czy wysyłanie e-maili między osobami niesłyszącymi. W wielu krajach SW włączony jest w zakres nauki szkolnej, stanowiąc istotny element edukacji Głuchych, tworzone są programy, podręczniki, a sama nauka języka migowego wspierana jest notacją. Niestety, pomimo prób popularyzacji SW w Polsce, wciąż nie jest on wykorzystywany w nauce języka migowego. Problemy te w województwie mazowieckim dotyczą ok. 900 uczniów w wieku 15-19 lat, dla których JM jest podstawową formą komunikacji, oraz ok. 1750 osób, dla których jest uzupełnieniem komunikacji werbalnej (Dane: PZG 2010).

Konsekwencją obecnego stanu kształcenia osób niesłyszących jest ich alienacja społeczna – nie znając notacji pisma migowego, czują się wykluczone²⁸. Niewykorzystywanie SW w procesie nauki JM skutkuje także powolnym przyrostem wiedzy w grupie uczących się oraz słabą jego znajomością wśród osób słyszących. Brak możliwości zastosowania pisma w procesie dydaktycznym uniemożliwia również stosowanie bardzo wielu popularnych metod i technik wykorzystywanych w nauce języka obcego (w przypadku osób głuchych języka polskiego).

2. Cel wprowadzenia innowacji

Głównym celem innowacji w wymiarze projektu jest poprawa do dnia 30 czerwca 2014 roku integracji społecznej i zawodowej niepełnosprawnej młodzieży w wieku 15-19 lat zamieszkałej na terytorium województwa mazowieckiego. Wskaźnikiem pomiaru osiągnięcia celu będzie liczba osób niepełnosprawnych dysfunkcją słuchu, które zakończyły udział w projekcie innowacyjnym (20 osób). Źródłem wskaźnika będą listy obecności na warsztatach testujących, weryfikowane na bieżąco przez prowadzącego i raz na 2 miesiące przez

---

²⁵ L. Długołęcka, *Pisać w języku migowym*, [w:] *Język migowy we współczesnym...*, s. 30-31.

²⁶ *Ibidem*, s. 31.

²⁷ Autor strategii i zespół realizujący projekt oprócz zaplanowanych w I etapie badań własnych/pierwotnych dokonali wnikliwej analizy problemu metodą *desk reasearch*, odwołując się do dostępnych danych wtórnych, takich jak publikacje i raporty z badań.

²⁸ Na podstawie badania fokusowego zrealizowanego w ramach projektu.

zarządzających projektem. Cel ten będzie realizowany na drodze stworzenia systemu nauczania JM dla młodzieży ze szkół ponadgimnazjalnych z wykorzystaniem notacji SW. System ten ma pełnić funkcję wspierającą dla całokształtu edukacji szkolnej Głuchych w obszarze wszystkich nauczanych przedmiotów szkolnych i zawodowych. Istotnym celem innowacji jest nie tylko przekazanie samej wiedzy, lecz również rozwój umiejętności i kompetencji społecznych, co odpowiada przyjętym w UE deskryptorom opisującym efekty kształcenia²⁹.

Projekt zakłada istnienie komplementarnych celów szczegółowych. Pierwszym z nich jest awans edukacyjny młodzieży głuchej w wieku 15-19 lat zamieszkałej w województwie mazowieckim poprzez podniesienie efektywności i skuteczności nauki języka migowego z zastosowaniem SignWritingu w okresie do dnia 30 czerwca 2014 roku. Przyjęte w projekcie cele są zgodne z zasadą SMART, będąc konkretnymi, mierzalnymi, osiągalnymi, realnymi i określonymi w czasie. Przyjętymi projektowymi wskaźnikami pomiaru celu będą: liczba opanowanych znaków w trakcie 60-godzinne kursu JM oraz liczba osób biorących udział w testowaniu produktu (20). Ważnym wymiarem weryfikacji celu projektu będzie zwiększenie ilości zapamiętanych znaków podczas kursu 60-godzinne z 300 do 360, dzięki zastosowaniu SW w procesie dydaktycznym. Zakłada się, że kursy JM prowadzone tradycyjnymi metodami skutkują przyswojeniem ok. 300 znaków. Źródłem weryfikacji/pozyskania danych do pomiaru realizacji wskaźników w przypadku wskaźnika 1. będą wyniki testu kompetencyjnego. Pomiar główny (test kompetencyjny) będzie zrealizowany raz na koniec kursu. Pozostałymi działaniami weryfikującymi przyrost wiedzy w trakcie kursu będą stałe czynności nauczyciela w zakresie rekapitulacji, oceny postępów uczniów oraz czynności sprawdzających. Źródłem weryfikacji 2. wskaźnika celu będą listy obecności na warsztatach testujących, weryfikowane na bieżąco przez prowadzącego i raz na 2 miesiące przez zarządzających projektem.

Drugim celem szczegółowym w wymiarze projektowym jest przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu młodzieży w wieku 15-19 lat zamieszkałej w województwie mazowieckim, dzięki wzmocnieniu poczucia własnej wartości i kultury środowisk Głuchych w okresie do dnia 30 czerwca 2014 roku. Wskaźnikiem pomiaru będzie tu liczba osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, które zakończyły udział w projekcie (20, weryfikacja na podstawie list obecności, jw.).

Ostatnim projektowym celem innowacji jest wzrost wiedzy dotyczącej produktu innowacyjnego w ośrodkach edukacyjnych (w tym kształcenia zawodowego) i integracyjnych w województwie mazowieckim do dnia 30 czerwca 2014 roku. Wskaźnikami pomiaru tego celu będzie liczba rozdysponowanych egzemplarzy programu (400 sztuk), publicity: liczba publikacji prasowych, telewizyjnych i internetowych (9 informacji medialnych), liczba seminariów i konferencji poświęconych SW oraz opracowanej innowacji (15 seminariów + 1 konferencja, razem 16).

W wymiarze ogólnym/szerokim (poza projektowym) celami innowacji są:

- opracowanie systemu wsparcia nauczania JM poprzez wykorzystanie notacji SW;
- awans edukacyjny młodzieży głuchej poprzez podniesienie efektywności i skuteczności nauki JM dzięki zastosowaniu SW;
- transfer technologii/innowacji do grup interesariuszy;
- propagowanie, popularyzowanie i wdrażanie idei SW w Polsce;
- przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób z dysfunkcjami słuchu, a w tym wykluczeniu cyfrowemu;
- wzmocnienie poczucia własnej wartości i kultury środowisk Głuchych;
- przyczynianie się do awansu edukacyjnego osób niesłyszących;
- inicjowanie i wspieranie innowacyjnych rozwiązań edukacyjnych;
- rozwijanie oraz umacnianie postaw nastawionych na tolerancję wobec osób niesłyszących, języka migowego i SW;

---

²⁹ Deskryptor (ang. *descriptors*) – „ogólne stwierdzenia charakteryzujące efekty uczenia się odpowiadające danemu poziomowi kwalifikacji, zdefiniowane w kategoriach wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych”; za: <http://kwalifikacje.org.pl/pl/component/tortags/Tag/deskryptory?Itemid=103>, (data odczytu: 05.07.2012).

- działanie na rzecz osób niepełnosprawnych;
- działanie na rzecz wyrównania szans edukacyjnych osób niesłyszących;
- działanie na rzecz wyrównania szans osób niesłyszących na rynku pracy;
- tworzenie płaszczyzn porozumienia i współpracy w środowisku Głuchych oraz między społecznością osób niesłyszących a słyszącymi;
- przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu młodzieży, a wzmocnienie poczucia własnej wartości i kultury środowisk Głuchych;
- wzrost wiedzy na temat SW w ośrodkach edukacyjnych, a w szczególności w ośrodkach kształcenia zawodowego.

Produkt finalny będzie także pełnił funkcję rewalidacji/rehabilitacji osób niesłyszących poprzez³⁰:

- kompensację, czyli przeniesienie funkcji słuchowej na działające analizatory wzrokowe;
- korekturę, czyli usprawnianie narządów percepcyjnych;
- dynamizowanie, czyli mobilizowanie do działania, nauki, przyswajania wiedzy;
- edukację ogólną oraz zawodową, czyli wymianę doświadczeń między uczestnikami.

W wymiarze emocjonalnym i społecznym pozwoli on na:

- pokonanie trudności z przyswajaniem wiedzy w praktyczny i efektywny sposób, co przeciwdziałać będzie zniechęceniu;
- stymulowanie procesów kognitywnych;
- wymianę i dzielenie się doświadczeniami oraz wiedzą;
- lepszą integrację Głuchych z otoczeniem i własną społecznością;
- wsparcie wewnątrz społeczności Głuchych, dostęp do kolejnych kanałów informacji, większą przynależność do grupy rówieśniczej;
- budowę pozytywnych relacji społecznych wśród rówieśników oraz nauczycieli;
- zdrową rywalizację podczas gier oraz zabaw edukacyjnych.

Pożądanym stanem docelowym po wprowadzeniu innowacji będzie poprawa integracji społecznej i zawodowej niepełnosprawnej młodzieży szkolnej. Poprzez poznanie mechanizmu notacji SW młodzi ludzie będą mogli bardziej skutecznie uczyć się języka migowego, nowo poznanych pojęć i innych przedmiotów. Niewątpliwie ważnym wymiarem realizacji celów powinno być kształtowanie się kompetencji transferowych w obszarze umiejętności pisania i czytania. SW w sposób wspomagający wpłynie na kształtowanie się umiejętności pisania i czytania w języku polskim poprzez ćwiczenie zapisu drobnych elementów graficznych oraz układów grafoprzestrzennych. Pozwala to na wykształcenie się kompetencji i umiejętności, jakie sprzyjają nauce języka obcego (fonicznego języka polskiego), ćwiczenie skupienia uwagi, dokonywanie analizy i syntezy graficznej, rozwój percepcji wzrokowej czy robienie notatek własnych w JM. Konsekwencją tego będzie usprawnienie procesu dydaktycznego, co przyczyni się do awansu edukacyjnego objętej wsparciem młodzieży. Nie bez znaczenia jest również sama popularyzacja SW w Polsce, szczególnie w środowisku szkolnym i rodzin osób niesłyszących. Projekt pełni istotną rolę testowania innowacyjnego rozwiązania, które w zamyśle ma być implementowane również na grunt nauki JM przez osoby słyszące. W świetle obowiązywania Ustawy o języku migowym i innych środkach komunikowania się z dnia 19 sierpnia 2011 roku, osoby niesłyszące mają prawo do swobodnego korzystania z wybranej przez siebie formy komunikowania się z organami administracji publicznej, jednostkami systemu, podmiotami leczniczymi, jednostkami Policji itd., w związku z czym instytucje publiczne są zobowiązane do zapewnienia komunikacji również w języku migowym. Jednym ze sposobów realizowania tego postulatu są szkolenia i kursy JM skierowane do pracowników zobligowanych instytucji. Poważnym ograniczeniem tego rodzaju rozwiązania jest jednak czas potrzebny na naukę języka

³⁰ Na podstawie badania fokusowego zrealizowanego w ramach projektu.

migowego, a także fakt, że osoba przeszkolona musi stale ćwiczyć, by nie zapomniała tego, czego się nauczyła – umiejętność migania wymaga stałego, żywego kontaktu z osobami niesłyszącymi lub korzystania raz na jakiś czas z kursów odświeżających zdobyte umiejętności. Język migowy jest łatwo zapominany tak jak każdy obcy język, którego się nie używa. Opracowane materiały dydaktyczne pozwolą na późniejszą szybką rekapitulację nabytej wiedzy i umiejętności. Stopień osiągnięcia celów będzie monitorowany przez osoby zarządzające projektem. Weryfikacja celów projektu będzie realizowana przez strukturę zarządzania nim i ewaluację kolejnych etapów, stanowiąc integralną część podejmowanych działań.

3. Opis innowacji, a w tym produktu finalnego

3.1. Na czym polega innowacja?

Innowacja opiera się na nowym podejściu do problemu kształcenia osób niesłyszących. Polega na stworzeniu kompletnego systemu kształcenia w obszarze JM przy wykorzystaniu SW jako nowoczesnego, lecz wciąż mało znanego narzędzia wsparcia procesu kształcenia Głuchych. Dzieci z dysfunkcją słuchu w większym stopniu niż te słyszące wykazują się sztywnością myślenia i zachowania. Aby to zmienić, niezbędna jest integracja różnorodnych środków stymulujących myślenie i funkcje poznawcze przy jednoczesnym wykorzystaniu zasady pogładowości i odwoływania się do różnorodnych metod dydaktycznych. Jak postuluje A. Czajkowska – w kształceniu Głuchych trzeba zmodyfikować metody nauczania. Chociaż dominuje w nich powtarzanie i naśladowanie, to jednak powinno się stosować zróżnicowane metody i materiały dydaktyczne³¹.

Pomysłodawcom innowacji w opracowaniu jej fundamentalnej idei przyświecały pytania usuwające „blokady myślowe” A. Osborna:

- Jak zastosować inaczej istniejące rozwiązania, stosując je niezmiennymi?
- Jak zaadaptować na grunt problemu rozwiązania istniejące, ale niewykorzystywane w komunikacji Głuchych ze słyszącymi, co można skopiować?
- Jak można zmodyfikować istniejące rozwiązania, jak można ulepszyć to, co istnieje?
- Jakie elementy i procesy można powiększyć, dodać, uzupełnić, zwielokrotnić?
- Jak można zmniejszyć, odjąć, uczynić bardziej zwartymi, zminiaturyzować, uczynić bardziej mobilnymi istniejące rozwiązania?
- Jak można zastąpić składniki i procesy nowymi rozwiązaniami?
- Jak można odwrócić, przegrupować, zmienić ustawienie elementów, zmienić sekwencję czynności?
- Co można połączyć, zintegrować?
- Jak można podzielić, osłabić związki funkcjonalne między elementami różnych rozwiązań i jak z tych elementów stworzyć nowe rozwiązania?
- Jak można wyidealizować rozwiązanie, jakie rozwiązanie byłoby idealne?

Pytania A. Osborna oraz bogate światowe doświadczenia kształcenia osób z dysfunkcją słuchu w oparciu o dwujęzyczność i SW ukształtowały sposób zarządzania innowacją oraz charakterystykę jej rozwijania. W procesie tworzenia innowacji i jej zarządzania zastosowano model *open innovation* opracowany przez H. Chesbrougha³², który zakłada korzystanie z wielu źródeł wiedzy na wejściu, a także łączenie ich w spójną całość idei i koncepcji. Model ten odchodzi od tradycyjnego podejścia *closed innovation*, bazującego na wewnętrznych pracach B+R, opierając się na szerokiej współpracy z interesariuszami, a w tym ze środowiskiem

---

³¹ A. Czajkowska, *Sztywność – przeszkoda w rozwoju postawy twórczej dzieci niesłyszących*, [w:] *Twórcza obecność niepełnosprawnych: materiały pokonferencyjne*, WSP, Warszawa 1997, s. 2-3.

³² K. Santarek, *Zarządzanie innowacjami w strukturach sieciowych – model open innovation*, [w:] *Komunikacja i jakość w zarządzaniu*, t. II, pod red. T. Wawaka, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 24.

akademickim³³. W projekcie odwołano się do bogatego dorobku czasopiśmienniczego z zakresu kształcenia osób głuchych, jak również dokonano analizy jakościowej procesu kształcenia oraz proponowanych metod i technik przy pomocy zogniskowanego wywiadu grupowego (FGI – *Focus Group Interview*). Na wszystkich kluczowych etapach realizacji projektu przewidziana jest ocena i ewaluacja innowacji, a proces jej tworzenia opiera się na sprzężeniach wyprzedzających (*feed forward*) i sprzężeniach zwrotnych (*feedback*). Eksperti, metodolodzy nauczania osób głuchych (surdopedagogowie), przygotowując kolejne wersje programu, będą poddawali go weryfikacji i analizie, co pozwoli na opracowanie efektywnego narzędzia kształcenia JM w oparciu m.in. o SW. Obecny etap realizacji projektu na podstawie badań pozwala na sformułowanie kilku wniosków. Nauczyciele biorący udział w zajęciach wskazywali na dużą przydatność i funkcjonalność warsztatów. Podkreślali, że zaprezentowane metody nauczania doskonale wspierają osoby mające problem z koncentracją, pamięcią i są treningiem angażującym młodzież w sposób wszechstronny. Szczególnie cenne w ich opinii jest połączenie kształcenia JM z SW, a także możliwość wykorzystania SW w nauce innych przedmiotów. O wyjątkowości i innowacyjności opracowanej metody nauczania świadczą przeprowadzone badania ilościowe w grupie uczniów i nauczycieli (badanie objęło 100 osób).

W badaniu wzięło udział 83 głuchych uczniów (32 dziewczynki, 51 chłopców) ze szkół specjalnych. W badanej grupie 40% respondentów posługiwało się Polskim Językiem Migowym, 24% potrafiło odczytać mowę z ust, 16% posługiwało się SJM, jedynie 8% znało język polski w formie pisemnej, a znaki daktylograficzne i totalną komunikację wskazano jedynie w przypadku 6% respondentów. Żaden z uczniów nie wskazał SW jako metody komunikacji. Respondenci odpowiadali także na pytanie o trudności z językiem polskim – tylko 3% uczniów zadeklarowało, że nie ma z nim żadnych trudności. Kluczowym problemem dla badanych dzieci było zrozumienie słów oraz pisanie w języku polskim. 49% respondentów do momentu badania nie spotkało się z pojęciem SignWriting i nie wiedziało, co to jest.

Podobne badanie przeprowadzono w grupie 17 nauczycieli pracujących w ponadgimnazjalnych placówkach szkół specjalnych. Wskazali oni na nieużywanie do tej pory SW w komunikacji z uczniami. 9 nauczycieli (ok. 53%) zadeklarowało, że zna PJM, 3 osoby (29%) były w trakcie uczenia się go, zaś pozostałe nigdy nie miały z nim nic do czynienia. Badania zwracają uwagę na fakt niekorzystania z notacji pisma migowego w procesie dydaktycznym w polskich szkołach specjalnych. Problem ten wydaje się poważny, zwłaszcza jeśli uświadomimy sobie, jak wyglądałaby edukacja w polskiej szkole, gdyby nie było w niej słowa pisanego w języku polskim, a uczniowie mogliby korzystać z podręczników pisanych tylko w językach obcych, których dopiero się uczą lub których jeszcze nie rozumieją. Pomimo ponad 40-letniej historii funkcjonowania SignWriting na świecie w polskiej rzeczywistości edukacyjnej jest on nadal dużą rzadkością.

3.2. Komu służy i kto będzie mógł ją wykorzystywać w przyszłości? (grupy docelowe)

Innowacja w pierwszej kolejności służy osobom niesłyszącym, a w szczególności młodzieży uczącej się. W wymiarze projektowym odbiorcami innowacji są osoby głuche w wieku 15-19 lat zamieszkujące województwo mazowieckie, a w sposób pośredni również nauczyciele tych uczniów. Zakłada się trwałość projektu poprzez szerokie oddziaływanie innowacyjnego produktu na całe środowisko osób głuchych i niedosłyszących wraz z ich nauczycielami, rodzinami i osobami, z którymi mają kontakt. W wymiarze podstawowym opracowany produkt ma wspierać edukację osób niesłyszących, ale pośrednio przełoży się także na całe życie osoby niesłyszącej. Popularyzacja programu pozwoli na korzystanie na zasadzie dobrych praktyk z doświadczenia projektu. Zakłada się, że nauczyciele pod wpływem realizacji projektu włączą SW – jako element wsparcia metodologicznego – w proces dydaktyczny. Pozwoli im to na lepszą stymulację intelektualną, efektywniejsze przekazanie wiedzy, a także kształtowanie umiejętności i kompetencji swoich uczniów. Realizacja projektu stworzy

---

³³ Ibidem, s. 26-27.

precedens wzbogacenia materiałów dydaktycznych notacją pisma migowego, co powinno przyczynić się do działań naśladowczych.

Drugą ważną grupą korzystającą z efektów projektu w przyszłości będą osoby uczące się języka migowego. Zakłada się, że nowa ustawa o języku migowym i innych środkach komunikowania się zwiększy zainteresowanie kształceniem w tym obszarze. Zgodnie z założeniami i w oparciu o przygotowany produkt innowacyjny nauka JM będzie bardziej efektywna, a także pozwoli na stosowanie wielu technik dydaktycznych wykorzystujących notację³⁴. Popularyzacja SW i jego wykorzystanie w procesie dydaktycznym umożliwi również tworzenie instrukcji użytkownika w SW bez konieczności robienia zdjęć (co ma znaczenie w przypadku opakowań produktów). Wydaje się też wysoce prawdopodobne, że pod wpływem popularyzacji notacji i dalszych prac rozwojowych oraz badawczych SW będzie mógł być wykorzystywany w komunikacji cyfrowej, np. do pisania e-maili lub tłumaczenia z polskiego na SW, do czego służy m.in. program SignPuddle Online, jak również do tworzenia napisów do filmów w SW. Wymaga to jednak znajomości notacji pisma migowego w środowisku Głuchych. Ważnym wymiarem gwarantującym trwałość projektu jest Polski Związek Głuchych (PZG), który zgodnie z założeniem jest i będzie depozytariuszem produktu finalnego, co jest gwarantem wykorzystania owoców projektu oraz podjęcia działań w zakresie upowszechniającym i włączającym innowacje w działania na rzecz środowiska osób z dysfunkcją słuchu.

3.3. Jakie warunki muszą być spełnione, by innowacja działała właściwie?

Jak zauważyła L. Długołęcka, pełne wykorzystanie SW w Polsce wymaga „pewnego usystematyzowania reguł pod konkretny język migowy”³⁵. Ważny jest też moment nauczania SW – w przypadku dzieci przyrosty wiedzy są duże, zaś u osób starszych może istnieć pewna blokada chęci poznania notacji. Z tego też względu niezwykle ważne jest, aby stworzyć spójny system nauczania JM i SW, a następnie zaadaptować go do programu kształcenia dzieci niesłyszących już na wczesnych etapach edukacji szkolnej. Równie istotne jest także opracowanie materiałów i ich realne wykorzystanie. Sam program, nawet najlepszy, nie będzie dostateczną motywacją do tego, aby sięgnęli po niego nauczyciele, lecz musi nastąpić przykładowe wdrożenie z funkcją testowania, weryfikacji i walidacji. Dobry przykład wdrożenia projektu i jego pełnej realizacji będzie stanowił przykład najlepszych praktyk dydaktycznych (*best practices*) i będzie mocnym motywatorem do implementacji SW na grunt uczenia JM w innych placówkach w kraju. Być może posłuży także jako podstawa badań i analiz porównawczych procesu dydaktycznego (*Benchmarking*) dla innych placówek edukacyjnych. Pełna realizacja projektu pozwoli na podjęcie działań w obszarze komunikacji i promocji SW w Polsce. Choć świadomość SW jest dziś większa niż kilka lat temu, to wciąż jednak nie doczekaliśmy się jego szerokiego wykorzystania w procesie dydaktycznym, co wynika przede wszystkim z braku profesjonalnych programów i materiałów dydaktycznych oraz pozytywnych przykładów stosowania. Jak zauważa L. Długołęcka – „obecnie SignWritingu uczą się jedynie studenci studiów podyplomowych Uniwersytetu Warszawskiego >Polski Język Migowy< oraz inni studenci UW uczący się PJM na lektoracie. Samemu, przy odrobinie wysiłku, również można się go nauczyć – są w sieci świetnie opracowane, amerykańskie samouczki wideo”³⁶. Niestety, bez praktycznej implementacji profesjonalnego programu nauki JM na bazie SW nie uda się spopularyzować tej niezmiernie użytecznej metody. Jak pokazuje doświadczenie wielu podmiotów działających w przestrzeni rynkowej i społecznej, kreatywność to za mało, gdyż potrzebna jest jeszcze innowacyjność, czyli wykorzystanie kreatywnych rozwiązań – nie wygrywają ci, co wymyślili i opracowali najlepsze rozwiązania, ale ci, którzy je wdrożyli. Nie wystarczy więc samo opracowanie programu nauczania, lecz trzeba go jeszcze wdrożyć, a następnie popularyzować i włączyć do głównego nurtu polityki. Gwarantem właściwych działań

---

³⁴ L. Długołęcka, *SignWriting – pismo Głuchych*, [w:] *Moje głuche dziecko. Kompendium wiedzy na temat rehabilitacji dziecka głuchego*, pod red. M. Kowalskiej, PZG, Łódź 2009, s. 79.

³⁵ *Ibidem*, s. 79.

³⁶ *Ibidem*, s. 80.

włączających i upowszechniających jest PZG (partner projektu), który jako organizacja pozarządowa zrzesza osoby z dysfunkcją słuchu i wszystkich związanych z ich środowiskiem³⁷. Co ważne, aby innowacja została włączona do głównego nurtu polityki i praktyki, nie potrzeba dodatkowych regulacji prawnych. Opracowaną innowację w świetle prawa bez formalnych przeszkód można implementować w szkołach i placówkach zajmujących się kształceniem osób głuchych.

3.4. Jakie efekty może przynieść jej zastosowanie?

Najstarsze nam znane pismo Sumerów datowane jest na 3200 lat p.n.e., a Polski Język Migowy istnieje od ok. 200 lat³⁸, choć do dnia dzisiejszego nie doczekał się powszechnie wykorzystywanej notacji/zapisu. Projekt ma pełnić funkcję kamienia milowego w likwidacji ogromnych zapóźnień względem języków mówionych w obszarze pisma w edukacji. Ma on doprowadzić do awansu edukacyjnego młodzieży niesłyszącej poprzez wzrost efektywności nauczania osób głuchych i słabo słyszących, pośrednio ograniczyć ich wykluczenie społeczne, a także przyczynić się do rozwoju kulturowego i intelektualnego grupy docelowej poprzez umożliwienie kontaktu ze słowem pisanym w ich naturalnym języku migowym. Oprócz tego ma również wpłynąć na popularyzację tej metody i wywołać włączenie jej do procesu kształcenia Głuchych i osób uczących się JM.

3.5. Jakie elementy obejmować będzie innowacja?

Innowacją jest system nauczania Języka Migowego skierowany do młodzieży pondgimnazjalnej z wykorzystaniem zapisu SW. System – jako rozwiązanie modelowe – może być z łatwością adaptowany do kształcenia osób zarówno głuchych w różnym wieku, jak i słyszących uczących się JM. System ma na celu wyposażenie niesłyszących uczniów w uniwersalny „alfabet”, pozwalający zapisywać naturalny dla nich język migowy i migany. Pozwoli to na wspomaganie nauczania i uczenia się innych przedmiotów, w tym języka polskiego mówionego, a także rozwój intelektualny, dzięki czemu zmniejszy się obszar wykluczenia społecznego niepełnosprawnej młodzieży. Poprzez realizację projektu poprawi się pozycja zawodowa oraz zdolności komunikacyjne w szkole, miejscu pracy czy domu osób niesłyszących. Produkt finalny, czyli system/program – jako narzędzie innowacyjne – będzie obejmował: ogólną charakterystykę i warunki realizacji programu, określenie użytkowników oraz adresatów programu, treści nauczania, cele kursu, metody i formy pracy, a także środki dydaktyczne, pomoce naukowe, program kursu, materiały nauczania, metody sprawdzania osiągnięć, ewaluacje programu, bibliografie oraz *Podręcznik do nauki języka migowego z wykorzystaniem zapisu SignWriting*. Innowacja będzie opracowanym, przetestowanym i zweryfikowanym sposobem umożliwiającym przyspieszoną naukę języka migowego, a pośrednio także innych przedmiotów nauczania.

4. Plan działań w procesie testowania produktu finalnego

Aby opracowane narzędzia wykorzystujące SW w kształceniu osób głuchych były włączone do głównego nurtu polityki, kluczowe jest dopracowywanie produktu finalnego poprzez jego testowanie, co pozwoli na stworzenie optymalnego rozwiązania. Wszystkie etapy projektu zakładają walidację i testowanie poprzez szereg logicznie powiązanych ze sobą czynności kontrolno-diagnostycznych. Dobór użytkowników i odbiorców, którzy wezmą udział w testowaniu zakłada udział przedstawicieli grup docelowych, czyli uczniów i nauczycieli, co ma gwarantować adekwatność i odpowiednią skuteczność wypracowanego rozwiązania. Dobór osób

---

³⁷ Za: <http://www.pzg.org.pl/>.

³⁸ M. Czajkowska-Kisiel, A. Klimczewska, *Rola języka migowego w kształtowaniu tożsamości Głuchych w Polsce*, [w:] *Tożsamość społeczno-kulturowa Głuchych*, pod red. E. Woźnickiej, PZG oddział Łódzki, Łódź 2007, s. 75.

do grupy testującej będzie zgodny z cechami populacji interesariuszy (płeć, wyniki nauczania, staż pracy).

4.1. Przebieg testowania

Na etapie przygotowania dokonano 8 prezentacji skojarzenia ruchów rąk (migania) z symbolami SingWitingu. Zaprezentowano podstawowe zasady pisania symboli odpowiadających układowi dłoni, zapisu ruchu rąk i mimiki twarzy. Prezentację obejrzało 168 osób w grupach liczących po ok. 20. Dobór uczestników prezentacji był zgodny z cechami populacji uczniów i nauczycieli w szkołach prowadzących nauczanie specjalne, a w szczególności z parytetem płci, średnią ocen w przypadku uczniów, zaś stażu pracy/doświadczenia w przypadku nauczycieli. Uczestnicy po prezentacji mieli szansę na zgłoszenie uwag *ad hoc*, a następnie poddali heurystycznej analizie możliwości wykorzystania SW w nauce języka migowego.

Drugim elementem wstępnej oceny i testowania idei były badania, jakie miały pomóc w procesie tworzenia wstępnej wersji produktu (programu nauczania JM z elementami SW). Do badania wykorzystano 2 metody: ankietową i zogniskowanego wywiadu grupowego (FGI). Ankieta była zrealizowana w grupie głuchych uczniów i ich nauczycieli. Badanie objęło grupę 83 uczniów (32 dziewczynki, 51 chłopców) szkół specjalnych. Respondenci byli różnicowani pod kątem: wieku, typu szkoły, do jakiej uczęszczają, stopnia uszkodzenia słuchu, subiektywnej oceny znajomości języka migowego, sposobów komunikacji z otoczeniem oraz trudności z polskim językiem mówionym. Badanie wykazało dużą niehomogeniczność respondentów w powyższych obszarach i pozwoliło na sformułowanie cennych wniosków. W grupie objętych badaniem nauczycieli było 17 osób, wśród których, uwzględniając specyfikę zawodu pedagoga (duży wskaźnik feminizacji), zachowano parytet płci, a także dobrano nauczycieli niejednorodnych pod względem: stażu pracy, sposobów komunikacji z uczniami głuchymi, znajomości Polskiego Języka Migowego oraz stopnia rozumienia uczniów niesłyszących. Było to ważne ze względu na różnorodną perspektywę oceny SW w procesie nauczania. Pod wpływem analizy wyników ankiet można stwierdzić, że badana grupa wykazała się zakładaną niehomogenicznością w powyższych kryteriach.

Badanie fokusowe objęło grupę 40 osób – 34 uczniów i 6 nauczycieli – podczas 4 spotkań (po 10 respondentów na każdym). Pogłębione wywiady grupowe były wzbogacone różnorodnymi metodami i technikami, np. burza mózgów, mającymi na celu zwiększenie wydajności metody (*success rate*). Zrealizowane były w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Głuchych im. Jana Siostrzyńskiego w Warszawie (ul. Łucka 17/23) w dniach 20-22 lutego 2012 roku, oraz w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla dzieci Niesłyszących im. M. Grzegorzewskiej w Radomiu (ul. Wernera 6) w dniu 23 lutego 2012 roku. Uczniowie byli dobierani przy zachowaniu różnorodności kryterium: wyników w nauce. Wywiady były realizowane przez 2 moderatorów/tłumaczy języka migowego, a nadzór nad modułem badawczym sprawował opiekun naukowy. Wyniki badania posłużyły jako wnioski przy tworzeniu wstępnej wersji produktu.

Najważniejszym etapem testowania produktu będzie pilotażowe wdrożenie i testowanie, które będzie realizowane w 4 grupach liczących po 13 osób, w tym średnio 5 uczennic, 5 uczniów i 3 nauczycieli. Zajęcia będą realizowane na terenie szkół specjalnych, co ma odpowiadać warunkom, w jakich w przyszłości mają odbywać się tego typu zajęcia. Zajęcia będą prowadzone przez moderatora, a zarazem eksperta JM. Kryteriami rekrutacji pod względem formalnym będą: status ucznia/osoby niepełnosprawnej (wiek 15-19 lat) zamieszkującej teren województwa mazowieckiego i nauczyciela szkoły z terenu województwa mazowieckiego kształcącego osoby głuche, a także podpisanie deklaracji uczestnictwa (w przypadku niepełnoletnich uczniów przez ich rodziców). Kryterium merytorycznym/ podstawowym będą średnie wyniki nauczania – do grupy testującej przyjętych będzie 13 uczniów dobrych (tj. mających średnią ocen w ostatnim półroczu w przedziale 4,0-6,0), 14 uczniów przeciętnych (tj. ze średnią 3,2-3,9) i 13 uczniów słabych (średnia w przedziale 2,0-3,1). Zachowany zostanie

parytet płci uczniów, odpowiadający cechom populacji. Przewidziane jest utworzenie list podstawowych i rezerwowych. Ważnym etapem testowania będzie ocena postępów nauczania i zajęć. Badanie postępów nauczania będzie odbywało się nieformalnie podczas każdego z zajęć poprzez realizowaną przez prowadzącego rekapitulację wtórną, a także w sparametryzowany sposób za pomocą testów umiejętności/kompetencji. Nauczyciel prowadzący zajęcia będzie zobowiązany do prowadzenia oceny opisowej w zakresie nabywania umiejętności każdego z uczestników szkolenia. Na jednych zajęciach przewiduje się prowadzenie obserwacji realizowanej przez osobę zarządzającą projektem, a także autorów programu i podręcznika. Uczestnicy zajęć będą ponadto oceniać: treści nauczania, metody, formy pracy, użyte środki dydaktyczne, pomoce naukowe, przebieg zajęć, podręcznik do nauki JM w badaniach ewaluacyjnych. Wyniki badań z 4 grup zostaną poddane szczegółowej analizie i porównane między sobą. W przypadku nieścisłości lub wątpliwości nie wyklucza się przeprowadzenia badania fokusowego, zbierającego wnioski i spostrzeżenia uczestników z pilotażowego wdrożenia. Aby zapewnić bezstronność wniosków i właściwie wskazać obszary wymagające interwencji bądź zmiany, program i jego realizacja zostaną poddane ocenie przez zewnętrznego audytora. Na podstawie wyników badań i analiz jego zadaniem będzie sformułowanie wniosków oraz zasugerowanie poprawek. Ważnym wymiarem testowania produktu będzie udział w realizacji zadań projektu ekspertów, surdopedagogów i reprezentantów środowiska Głuchych, a w tym konsultacja z partnerem, czyli Polskim Związkiem Głuchych. Ostatnim elementem ewaluacji innowacji będzie konferencja upowszechniająca, której celem będzie nie tylko promocja, ale również wymiana doświadczeń, sugestii i wniosków z realizacji projektu.

4.2. Charakterystyka materiałów, jakie otrzymają uczestnicy

Uczniowie uczestniczący w projekcie otrzymają: podręcznik, prezentacje audiowizualne, zeszyt ćwiczeń, tablety, a nauczyciele: podręcznik, prezentacje audiowizualne, zeszyt ćwiczeń, opis materiałów dydaktycznych, cele zajęć, treści nauczania, metody i formy pracy, opisy używania środków dydaktycznych, pomoce naukowe (rękawiczki SW czarno-białe), a także charakterystykę przebiegu zajęć.

4.3. Informacje o planowanym sposobie monitorowania przebiegu testowania

Nad przebiegiem testowania czuwać będzie zespół zarządzający projektem, a w szczególności koordynator i przedstawiciel partnera. Za bieżący monitoring realizacji etapu testowania odpowiadać będą moderatorzy prowadzący zajęcia. W obszarze monitoringu realizować będą oni następujące zadania: ocena opisowa, nieformalna ocena/obserwacja formułująca, przeprowadzenie testu i ocena podsumowująca.

5. Sposób sprawdzenia, czy innowacja działa

Ocena działania innowacji jest zaplanowana w 3 fazach: refleksyjnej, kształtującej i podsumowującej. Aktualnie projekt znajduje się po fazie refleksyjnej, polegającej na badaniu, weryfikacji i sprawdzeniu opracowanego programu autorskiego przed jego próbnym wdrożeniem. Ocena innowacji do tej pory miała charakter *ex-ante* badań ankietowych oraz fokusowych, gdzie określono podstawowe założenia programu i uzyskano cenne wskazówki dotyczące: doboru treści, układu materiału, wielkości podręcznika, komplementarności składowych elementów oraz części programu, trafności doboru metod, środków dydaktycznych i form organizacyjnych. Prowadzona analiza dokonała się z perspektywy osób uczących się i nauczyciela. Na podstawie badania określono m.in. rozmiar, zakres treści, sposób prezentacji treści w podręczniku, gdzie zasugerowano trójkolumnowy układ w tabeli, w której znajdują się słowa po polsku, zdjęcie prezentujące miganie w PJM oraz znak zapisany w SW. Badanie ankietowe ujawniło również potrzebę i chęć uczenia się SW pod warunkiem organizacji warsztatów w szkole, a także opinię nauczycieli, że SW ułatwi osobie słyszącej i niesłyszącej

nauczenie się języka migowego. Ważnym wymiarem oceny opracowanej wstępnej wersji produktu są zebrane oceny i recenzje płynące zarówno ze środowiska Głuchych, jak również ekspertów zajmujących się ich kształceniem. Istotną opinią na temat przydatności SW w kształceniu osób głuchych jest recenzja Prof. dr hab. Janiny Wyczęsany, która recenzując program nauczania i podręcznika do nauki SignWritingu "Pismo migowe" zauważyła że: „umiejętność pisania przez dzieci głuche w języku naturalnym ma duże znaczenie dla ich motywacji do nauki. SignWriting może stanowić narzędzie umożliwiające adaptację społeczną i rozwój osobowy w dostępnym dla nich środowisku³⁹”. Opracowany przez Beneficjenta program nauczania SignWriting otrzymał również pozytywne recenzje i opinie Koordynatora wojewódzkiego ds. języka migowego (Marta Majda)⁴⁰, Kierownika Specjalistycznej Poradni Diagnostyki i Rehabilitacji Dzieci i Młodzieży z Wadą Słuchu (Monika Kwaśnik)⁴¹, prekursora SW w Polsce, Lucyny Długołęckiej⁴², oraz pedagoga resocjalizacji i wychowawcę młodzieży niesłyszącej (Beata Lewandowska)⁴³. Kluczowa wydaje się również walidacja zrealizowanego, w Małopolsce przez wnioskodawcę w partnerstwie z Polskim Związkiem Głuchych oddział Małopolska, projektu: *Innowacyjne programy nauczania szansą na awans edukacyjny*. Projekt ten zakładał wzbogacanie umiejętności porozumiewania się osób zagrożonych wykluczeniem społecznym – niesłyszących i niedosłyszących – poprzez naukę zapisu SW. Został on bardzo dobrze oceniony przez eksperta/walidatora⁴⁴, który zwrócił uwagę na dużą aktualność i przydatność zrealizowanego projektu. Opisany w strategii projekt jest logiczną kontynuacją i poszerzeniem projektu z Małopolski poprzez implementację SW na grunt nauczania JM.

Zdecydowanie najważniejszym etapem sprawdzania, czy innowacja działa, będzie faza kształtująca, kiedy poprzez żywy kontakt prowadzących zajęcia, czyli obserwację uczestniczącą, dokonana zostanie ocena działania programu. Osobami prowadzącymi zajęcia warsztatowe będą nauczyciele/eksperti z dużym stażem dydaktycznym w uczeniu JM. Pozwoli to na bieżącą ocenę oraz porównanie na podstawie ich doświadczenia skuteczności i efektywności opracowanego programu nauczania, a także postępów osób uczących się. Prowadzący zajęcia dokonają indywidualnej oceny przyrostu wiedzy każdego z uczestników zajęć wraz z oceną testowanego programu. Nie bez znaczenia jest tu założenie, że pilotażowe wdrożenie odbędzie się w 4 grupach, a każda z nich będzie prowadzona przez 2 nauczycieli. Umożliwi to zebranie materiału porównawczego i testowanie produktów w różnych warunkach. Dla zachowania reprezentatywności próby ważne jest zróżnicowanie struktury grup kursantów: w każdej z nich będzie przeciętnie po 10 osób uczących się i 3 nauczycieli. Pozwoli to na zebranie informacji zwrotnej (*feedback*) od 2 podstawowych grup, do których produkt jest plasowany. Ważnym kryterium sprawdzenia działania innowacji będą testy umiejętności oraz ocena ankietowa zajęć. Weryfikacja skuteczności programu będzie odbywała się poprzez oceny formułujące (rekapitulacje, test w trakcie trwania kursu, udział w ćwiczeniach, pytanie, ocenę opisową) oraz ocenę podsumowującą na podstawie testu końcowego. W ramach każdej jednostki lekcyjnej końcówka zajęć przeznaczona zostanie na rekapitulację i sprawdzanie postępów w nauce. Zakłada się, że przyrost wiedzy podczas 60 godzin kursu innowacyjną metodą będzie większy nie mniej niż 20% w stosunku do kursu tradycyjnego. Podczas tradycyjnego modułu trwającego 60 godzin zakłada się opanowanie przez osobę uczącą się ok. 300 znaków JM, a stosując opracowaną w projekcie metodę – 360 znaków JM przy takim samym nakładzie pracy uczącego się. Weryfikacja założenia nastąpi głównie na podstawie testów kompetencji, które ocenią realny przyrost wiedzy i określą w przybliżeniu ilość zapamiętanych znaków JM. Ważnym wymiarem oceny skuteczności metody będą ankiety ewaluacyjne, gdzie uczestnicy zajęć będą subiektywnie

---

³⁹ J. Wyczęsany, *Recenzja programu nauczania i podręcznika do nauki SignWritingu "Pismo migowe" po dokonaniu korekty*, Kraków 2012.

⁴⁰ M. Majda, *Opinia*, Kraków 2012

⁴¹ M. Kwaśnik-Stromidło, *Opinia*, Kraków 2012

⁴² L. Długołęcka, *Recenzja autorskiego programu nauczania SignWritingu dla dzieci i młodzieży niesłyszącej oraz surdopedagogów*, Tarnów 2012

⁴³ B. Lewandowska, *Recenzja autorskiego programu nauczania Pismo migowe*, 2012

⁴⁴ Arkusz oceny produktu finalnego projektu innowacyjnego testującego „Innowacyjne metody nauczania szansą na awans edukacyjny”

wyrażali opinie na temat akceleracji procesu uczenia. Ankieta będzie także zawierała pytania odnośnie wykorzystania SW w nauce innych przedmiotów, a w tym języka polskiego. Na podstawie zebranych wniosków z badań przeprowadzona zostanie szczegółowa analiza innowacji pod kątem jej poprawy i udoskonalenia. Ma to doprowadzić do stworzenia i opracowania ostatecznej wersji programu. W ramach oceny wewnętrznej przez zespół projektowy będą prowadzone działania monitoringowo-sprawdzające bieżącą realizację zajęć oraz ich efektywność.

W projekcie przewiduje się także ewaluację zewnętrzną w 2 wymiarach: projektowym i produktowym. Ewaluacja projektowa będzie realizowana kwartalnie w trybie *ex post*, ma ona na celu obiektywizację oceny poszczególnych etapów projektu i wdrożenie rekomendacji, a będzie prowadzona w formie raportów. Zewnętrzna ewaluacja produktu będzie realizowana w II etapie realizacji projektu innowacyjnego testującego – 3 razy na etapie testowania. Będzie dotyczyła kluczowych elementów programu wraz z raportami, ocenami uczestników zajęć i osób uczących. Posłuży do oceny działania innowacji oraz odpowie, w jakim zakresie program realizuje przyjęte cele i założenia, a także pozwoli na ewentualną poprawę efektywności i usprawnienie podejścia do problemu. Ewaluacja produktu będzie mieć na celu analizę rzeczywistych efektów testowania w celu zbadania efektywności wypracowanego rozwiązania. Wyniki analizy powinny pozwolić na modyfikację przygotowanego produktu. Przy ewaluacji tej zostaną zastosowane następujące kryteria i pytania kluczowe (zgodnie z wytycznymi)⁴⁵:

- Trafność: Czy i w jakim stopniu produkt odpowiada na realne potrzeby?
- Efektywność: Czy wypracowany produkt (proponowane podejście) jest bardziej efektywny niż te stosowane dotychczas? Czy proponowane podejście jest rozwiązaniem bardziej wydajnym finansowo od metod stosowanych wcześniej?
- Skuteczność: Czy produkt jest skuteczny? Co wpływa na jego skuteczność – czy są to metody pracy, dobór grup docelowych, organizacja procesu wsparcia, czy inne czynniki? Czy możliwe jest zwiększenie skuteczności proponowanych metod i pod jakimi warunkami?
- Użyteczność: Czy wypracowany produkt jest zgodny z aktualnymi potrzebami grup docelowych?
- Trwałość: Czy i w jakim stopniu prawdopodobne jest funkcjonowanie produktu po zakończeniu finansowania projektu?

Oprócz kryteriów „standardowych” zwrócona zostanie uwaga na następujące czynniki: zaangażowanie grup docelowych (*empowerment*), multiplikowalność (powtarzalność), ściśle powiązana z możliwością upowszechniania, dostępność narzędzia/usługi, a także jakość narzędzia/usługi.

Odpowiednią jakość ewaluacji zewnętrznej produktu zagwarantuje wybór właściwego realizatora badania (ewaluatora), posiadającego wiedzę ekspercką i praktyczne doświadczenie w danej dziedzinie. Z uwagi na wielką rangę ewaluacji zewnętrznej produktu podczas wyboru ofert na przeprowadzenie ewaluacji zewnętrznej produktu zastosowane będą kryteria jakościowe (np. proponowana metodologia – wymagana będzie triangulacja metod, przyjęta koncepcja badawcza, sposób organizacji procesu badawczego) oraz cena (nie będzie ona jedynym/głównym kryterium).

Efektom ewaluacji będzie raport zawierający m.in. cel badania, zastosowaną metodologię badawczą, kryteria ewaluacji i pytania kluczowe, wnioski oraz rekomendacje na temat ostatecznego kształtu produktu finalnego.

Ostatnim etapem oceny działania innowacji będzie faza podsumowująca. Po opracowaniu ostatecznej wersji programu nauczania JM (po ewaluacji produktu) zostanie on poddany walidacji przez zewnętrznego walidatora, powołanego przez Regionalną Sieć Tematyczną dla Województwa Mazowieckiego.

---

⁴⁵ *Miniprzewodnik po ewaluacji projektów innowacyjnych PO KL, Zalecenia Krajowej Instytucji Wspomagającej*, Warszawa 2012.

6. Strategia upowszechniania

6.1. Cel działań upowszechniających

Podstawym celem działań upowszechniających jest transfer innowacji/produktu do grup interesariuszy oraz szerokie poinformowanie o innowacji opinii publicznej, co będzie wsparciem dla działań mainstreamingowych, które mają na celu przekazywanie do określonych adresatów informacji merytorycznych na temat wypracowywanych w projekcie innowacji, dobrych praktyk oraz osiągniętych rezultatów⁴⁶. Celem działań promocyjnych i upowszechniających jest również pozytywny odbiór SW w środowisku Głuchych i szkolnym. Istnienie samej innowacji bez jej praktycznej implementacji w szkołach nie rozwiąże problemu i nie przyczyni się do awansu edukacyjnego niesłyszącej młodzieży, dlatego musi być ona podparta intensywnymi działaniami upowszechniającymi, które mają doprowadzić do szerokiego wykorzystania SW w procesie kształcenia osób z dysfunkcją słuchu. Popularyzacja innowacji zakłada również kształtowanie pozytywnego wizerunku Głuchych jako mniejszości językowo-kulturowej, a także SW jako narzędzia zachowania i utrwalania ich tożsamości.

6.2. Grupy, do których skierowane będą działania upowszechniające

Zgodnie ze światowymi standardami promocji nauki i innowacji, podejmowane działania będą wykorzystywały równolegle różne formy upowszechnienia oraz popularyzacji opracowanego rozwiązania. Skierowane będą do różnych grup odbiorców, a ukierunkowane na realizację krótko- i długoterminowych rezultatów komplementarnych wobec siebie⁴⁷. Działania upowszechniające w pierwszych rzędzie skierowane będą do środowiska Głuchych i ich rodzin, otoczenia zewnętrznego i wewnętrznego szkół kształcących osoby z dysfunkcją słuchu, a także przedstawicieli instytucji szkoleniowych, stowarzyszeń i związków, w tym Polskiego Związku Głuchych, działających na rzecz i/lub w interesie środowiska osób niesłyszących. Działania upowszechniające skierowane będą do publiczności podstawowej/priorytetowej (P1) oraz do publiczność wtórnej/mniej istotnej (P2):

- (P1) niesłyszących uczniów kształcących się w szkołach specjalnych i integracyjnych (celem wykorzystywania SW jako narzędzia wspierającego naukę JM oraz innych przedmiotów nauczania, a także popularyzacji SW i wzbogacania komunikacji własnej, poszerzania dostępu do wiedzy oraz kultury, jak również kształtowania umiejętności posługiwania się pismem);
- (P1) całej społeczności osób głuchych (w celu wykorzystywania SW w różnorodnych aspektach i sytuacjach życiowych, poszerzania dostępu do wiedzy i kultury, a także kształtowania umiejętności posługiwania się pismem);
- (P1) szkół i nauczycieli osób głuchych (w celu popularyzacji opracowanej innowacji SW i wykorzystywania SW w procesie dydaktycznym celem usprawniania tego procesu oraz lepszej stymulacji i rehabilitacji Głuchych);
- (P1) stowarzyszeń i grup zainteresowań, organizacji pozarządowych, związków, w tym PZG, działających na rzecz Głuchych (w celu popularyzacji wiedzy o SW, a także tworzenia wsparcia i zachęty do korzystania z SW przez społeczność osób głuchych);
- (P1) ośrodków badawczych (uczelni) i ekspertów (w celu popularyzacji wiedzy o SW i włączania wiedzy na temat SW do programu nauczania na kierunkach pedagogicznych);
- (P2) liderów opinii publicznej (w celu popularyzacji wiedzy o SW oraz budowania pozytywnego wizerunku społeczności Głuchych);

⁴⁶ *Upowszechnienie i mainstreaming w projektach innowacyjnych Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Poradnik, Krajowa Instytucja Wspomagająca, Centrum Projektów Europejskich, Warszawa 2010, s. 6.*

⁴⁷ *Promocja w nauce Poradnik dobrych praktyk, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2007, s. 53.*

- (P2) mass mediów, w tym dziennikarzy i redaktorów (w celu popularyzacji wiedzy o SW oraz budowania pozytywnego wizerunku społeczności Głuchych);
  - (P2) instytucji edukacyjnych (w celu popularyzacji wiedzy o SW oraz budowania pozytywnego wizerunku społeczności Głuchych);
  - (P2) masowego odbiorcy (w celu popularyzacji wiedzy o SW oraz budowania pozytywnego wizerunku społeczności Głuchych).
- (P2) instytucje rynku pracy

6.3. Plan działań i ich charakterystyka

Ze względu na niekomercyjny charakter innowacji działania upowszechniające będą opierały się na modelu tzw. technologicznego pchania (*technology push*), którego głównym założeniem jest pierwotne opracowanie innowacji, a także wtórna jej popularyzacja i implementacja⁴⁸. Głównym założeniem tak przyjętego modelu upowszechnienia innowacji jest prowadzenie intensywnych działań promocyjnych i marketingowych oraz kształtowanie pozytywnego wizerunku innowacji. Warto podkreślić, że sam projekt nosi znamiona *hands-on-science*⁴⁹, czyli popularyzacji innowacji poprzez samodzielny udział w eksperymencie, doświadczeniu, obserwacji. Osoby biorące udział w projekcie poprzez obserwację uczestniczącą będą żywym przykładem skuteczności opracowanej metody i podczas bezpośrednich działań upowszechniających będą pełniły rolę ambasadorów innowacji. Do tej pory w ramach projektu podjęto już pewne działania upowszechniające. Na etapie diagnozy problemu i tworzenia partnerstwa przeprowadzono bezpośrednie oraz telefoniczne rozmowy z osobami głuchymi, nauczycielami oraz przedstawicielem partnera. Na etapie opracowania wstępnej wersji produktu i strategii wdrażania zrealizowano: kolportaż ulotek, plakatów i broszur, informacje o projekcie zamieszczono na portalu Polskiego Związku Głuchych (Zarząd Główny w Warszawie) <http://www.pzg.org.pl/> oraz na bardzo popularnym wśród osób niesłyszących portalu <http://www.onsi.pl/>, opracowano stronę www projektu, przeprowadzono bezpośrednie i telefoniczne rozmowy, a także spotkania studyjne, konsultacje z ekspertami. W kolejnym etapie testowania przewidziane są następujące działania upowszechniające: akcje plakatowe i ulotkowe w szkołach specjalnych, kołach Polskiego Związku Głuchych, emisje artykułów prasowych, prowadzenie spotkań roboczych, studyjnych, rozmów bezpośrednich i telefonicznych. W fazie analizy efektów testowanego produktu dodatkowo zrealizowane zostanie spotkanie z uczestnikami warsztatów i konsultacje realizującego projekt z ekspertami. Fazy *Opracowania produktu finalnego* oraz *Upowszechniania i mainstreamingu* charakteryzować będzie najwięcej działań w zakresie promocji i komunikacji. W ramach akcji upowszechniających zostaną zrealizowane różnorodne działania w obszarze marketingu społecznego, media relations i PR. W celu zapewnienia odpowiedniego publicity projektu podjęte zostaną działania w zakresie media relations, tj.: wywiady, krótkie reportaże, mailing notatki prasowej. Przewiduje się także druk artykułów sponsorowanych i audycje w TV internetowej. W ramach komunikacji wewnętrznej ze środowiskiem Głuchych zostanie opublikowany artykuł w prasie specjalistycznej typu „Świat ciszy” czy „Integracja”. Stałym działaniem upowszechniającym na wszystkich etapach realizacji projektu będzie działanie strony internetowej z bieżącymi informacjami o rezultatach projektu. Przygotowana i kolportowana do wszystkich grup interesariuszy będzie również e- publikacja, zawierająca kompletny program z opisem metodyki oraz korzyści płynących z wdrażania i stosowania projektu. Kolportaż publikacji będzie realizowany poprzez wszystkie szkoły specjalne w kraju, stronę PZG skierowaną do nauczycieli i uczniów, MEN, kuratoria oraz dyrektorów szkół kształcących Głuchych. W ramach e-promocji zostaną także zrealizowane: poprawa pozycjonowania strony internetowej, linkowanie do stron tematycznych, e-banery oraz 3 audycje w TV internetowej. Kontakty z liderami opinii będą odbywać się poprzez konferencję podsumowującą, stałą współpracę z nimi, a także przesyłanie informacji w

⁴⁸ *Innowacyjna przedsiębiorczość akademicka – światowe doświadczenia*, pod red. J. Gulińskiego, K. Zasiadły, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2005, s. 38.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 53.

formie ulotki i mailing. Współpraca z organizacjami „obywatelskimi” tzw. trzeciego sektora (stowarzyszeniami, organizacjami charytatywnymi, fundacjami etc.) odbywała się będzie poprzez przesyłanie informacji o realizacji projektu drogą mailową lub/i poprzez kolportaż ulotek oraz plakatów informacyjnych. Projekt przewiduje także współpracę z instytucjami edukacyjnymi (szkołami, nauczycielami, szkołami wyższymi itp.) poprzez mailing i przesyłanie informacji w formie drukowanej. W ramach działań upowszechniających w lutym 2012 przygotowane zostały środki reklamowe (100 plakatów, 4000 ulotek, 1000 broszur). Na etapie upowszechniania opracowane zostaną informacje użytkowe w postaci podręcznika wraz z opisem programu: 400 sztuk. Istotnym działaniem upowszechniającym będą również kontakty bezpośrednie, a w tym seminaria prezentacyjne w: oddziałach/kołach PZG na terenie całego województwa, różnego typu organizacjach, szkołach specjalnych, organach prowadzących szkoły, w których kształcą się młodzież z dysfunkcją słuchu. W ramach działań upowszechniających zostanie przeprowadzonych 15 seminariów przez 2 moderatorów, których celem będzie prezentacja innowacji/programu, zachęta do jego stosowania oraz przekaz wiedzy na temat wykorzystania SW w procesie kształcenia. Seminaria obejmą grupę nie mniejszą niż 75 osób mogących mieć wpływ na implementację SW w edukacji Głuchych. Istotnym elementem upowszechniającym będzie ponadto konferencja podsumowująca, skierowana do środowiska zaangażowanego w prace na rzecz osób z dysfunkcją słuchu, a w tym przedstawiciele szkół kształcących Głuchych, instytucji edukacyjnych i szkoleniowych, NGO’ów czy decydentów – weźmie w niej udział ok. 50 osób.

7. Strategia włączania do głównego nurtu polityki

7.1. Cel działań mainstreamingowych

Mainstreaming, czyli włączanie produktów/projektów innowacyjnych do głównego nurtu polityki lub praktyki, jest jednym z kluczowych fundamentów nowej strategii rozwoju Unii Europejskiej na lata 2010-2020. Strategia ta zakłada, że UE powinna dążyć do inteligentnego rozwoju poprzez oparcie gospodarki na wiedzy i innowacjach. Wymaga to m.in. „podniesienia jakości edukacji, poprawy wyników działalności badawczej, wspierania transferu innowacji i wiedzy”⁵⁰. Główny postulat włączenia został podkreślony w nazwie powyższej strategii, co podkreśla jego kluczową rolę w stymulowaniu zrównoważonego rozwoju. Koreluje to z głównym celem UE w odniesieniu do problemu niepełnosprawności, gdzie priorytetem jest budowanie społeczeństwa otwartego i dostępnego dla wszystkich, poprzez wyrównywanie różnic w usytuowaniu osób niepełnosprawnych.

Opracowana w ramach projektu innowacja powinna być włączona do głównego nurtu polityki i praktyki, ale sama również pełni istotną funkcję, włączając osoby głuche do współuczestnictwa w społeczeństwie informacyjnym. Innowacja przeciwdziała wykluczeniu społecznemu, przyczyniając się do awansu edukacyjnego, jak również daje szansę na zniwelowanie wykluczenia cyfrowego poprzez wyposażenie osób niesłyszących w alfabet i możliwość notacji swojego pierwszego języka, co może być wykorzystywane w edukacji, samokształceniu, komunikacji z innymi, Internecie i wielu innych obszarach. Projekt zakłada podniesienie świadomości na temat społeczności Głuchych – ich potrzeb, problemów i sposobów wsparcia. Jest także zgodny z *zasadą dostępności* poprzez zwiększenie dostępności do zasobów pisanych, przez co pośrednio realizuje również *zasadę wzmocnienia pozycji zawodowej* osób niepełnosprawnych. Pozwala też na uczestnictwo i tworzenie kultury społeczności Głuchych.

---

⁵⁰ *Europa 2012...* s. 13.

Głównym celem planowanych działań mainstreaming jest propagowanie i promowanie rezultatów, wywieranie wpływu na proces tworzenia polityki, włączanie rezultatów do głównego nurtu polityki i praktyki. Celami pośrednimi planowanych działań mainstreaming są z kolei⁵¹:

- udoskonalenie polityki i praktyki poprzez wprowadzenie do nich nowych rozwiązań, uwzględniających bieżące potrzeby grup docelowych (odpowiedź na potrzeby partycypacji Głuchych w społeczeństwie informacyjnym);
- udoskonalenie polityki i praktyki poprzez wprowadzenie do nich rozwiązań tańszych, bardziej skutecznych i efektywnych (skraca się czas uczenia);
- stworzenie podstaw do wykorzystania skutecznych innowacji na szerszą skalę poprzez ich popularyzację i dobry przykład;
- wzmocnienie faktycznego wpływu obywateli oraz interesariuszy na politykę i systemy decyzyjne;
- upowszechnianie wiedzy o instytucjach działających na rzecz społeczności Głuchych;
- dołączenie podmiotów kształcących osoby głuche do innowacyjnego nurtu organizacji, *awangardy postępu*, przez co zmniejszenie obawy przed rozwijaniem innowacji służących społeczności Głuchych;
- generowanie i inspirowanie zespołowych działań ludzi oraz organizacji na rzecz społeczności głuchych.

7.2. Grupy, do których skierowane będą działania mainstreamingowe

Strategia zakłada równoczesne procesy włączania rezultatów do głównego nurtu polityki: mainstreaming horyzontalny i mainstreaming wertykalny. Mainstreaming horyzontalny będzie realizowany poprzez wymianę doświadczeń i adaptację rezultatów do instytucji oraz organizacji działających na tym samym poziomie. Będą to: stowarzyszenia, fundacje, związki, organizacje pozarządowe działające na rzecz osób głuchych, szkoły specjalne i prowadzące kształcenie integracyjne. Mainstreaming wertykalny będzie obejmował otoczenie polityczne i decydentów różnych szczebli w celu przekonania ich do włączenia innowacji do systemu wpływającego lub współtworzącego główny nurt polityki⁵². Będą to głównie: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, organy administracji publicznej, a w dalszej kolejności także jednostki systemu, podmioty lecznicze, jednostki Policji, Państwowej Straży Pożarnej i straży gminnych oraz jednostki ochotnicze działające w tych obszarach, gdyż podmioty te są zobowiązane ustawowo do obsługi osób głuchych w Polskim Języku Migowym lub Systemie Językowo Migowym⁵³. Działania mainstreamingowe obejmą także uczelnie kształcące pedagogów, biblioteki o dużym zasięgu oddziaływania, specjalistyczne (np. pedagogiczne) oraz uczelniane. W ramach mainstreamingu zostaną zrealizowane różnorodne działania w zakresie oddziaływania medialnego. Skuteczność działań włączających zapewnia również partner projektu – PZG, który jest „depozytariuszem” innowacji, będąc zarazem głównym organizatorem kursów JM w Polsce, co tym samym gwarantuje wykorzystanie produktu w kształceniu JM na specjalistycznych kursach. PZG – jako organizacja jednocząca środowisko Głuchych – ma bardzo duży wpływ na kształcenie osób niesłyszących i działania usprawniające ten proces, co jest również gwarancją właściwego wykorzystania innowacji w przyszłości. Ważnym wymiarem, pozwalającym na upowszechnienie i włączenie, jest również brak programów nauczania JM w szkołach specjalnych, a co za tym idzie – brak formalnych przeszkód w wykorzystywaniu innowacji. Opracowana innowacja charakteryzuje się także dużą intuicyjnością i łatwością wykorzystania przez osobę uczącą/nauczyciela. Oznacza to, że nauczyciel w oparciu o przygotowane materiały i podręcznik bez specjalnych kursów

---

⁵¹ Na podstawie: *Upowszechnienie i mainstreaming w projektach innowacyjnych...*, s. 9.

⁵² *Ibidem*, s. 7.

⁵³ Ustawa o języku migowym i innych środkach komunikowania się z dnia 19 sierpnia 2011 r.

doszkalających może podjąć nauczanie. Pozwala to na bezproblemową implementację w szkołach i zapewnia o jej szerokim wykorzystaniu.

7.3. Plan działań i ich charakterystyka

Działania upowszechniające będą realizowane w ramach wspólnej strategii z działaniami upowszechniającymi, gdyż mają one wzajemny względem siebie komplementarny charakter. Główne działania mainstreamingowe będą opierały się na kontaktach bezpośrednich oraz rozmowach osobistych i telefonicznych, wspomaganych działaniami typu mailing czy e-promocja.

W obszarze mainstreamingu horyzontalnego zostaną podjęte następujące działania:

- włączenie beneficjentów ostatecznych (społeczność Głuchych, nauczycieli) we wszystkie fazy i etapy realizacji projektu;
- transfer innowacji do wszystkich podmiotów potencjalnie zainteresowanych powieleniem opracowanego produktu poprzez przekazanie stosownych materiałów oraz kompletnego programu ze wszystkimi jego modułami;
- realizacja 15 prelekcji/seminariów dla osób mających wpływ na popularyzację i implementację SW w edukacji osób głuchych, minimalna liczba osób objętych tych działaniami to 75;
- zorganizowanie i przeprowadzenie konferencji podsumowującej dla szerokiego środowiska osób zaangażowanych w prace na rzecz osób głuchych oraz ich samych (ok. 50 osób) – będzie ona miała charakter wymiany doświadczeń, a jej głównym celem będzie mainstreaming horyzontalny i wertykalny;
- działania w obszarze media relations;
- kolportaż materiałów promocyjnych i informacyjnych oraz e-marketing.

W obszarze mainstreamingu wertykalnego zostaną podjęte następujące działania:

- kontakty osobiste i telefoniczne z władzami różnych szczebli;
- zaproszenie przedstawicieli władz na prelekcje/seminaria i konferencję podsumowującą;
- wyposażenie bibliotek o kluczowym znaczeniu w opracowany program kształcenia (innowacje);
- przesłanie opracowanego systemu/programu kształcenia do bibliotek znaczących uczelni kształcących pedagogów;
- kolportaż opracowanego systemu kształcenia w grupie ekspertów surdopedagogów;
- przesłanie programu opracowanego systemu kształcenia do Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, wybranych organów administracji publicznej wraz z zaproszeniem ich przedstawicieli do udziału w prelekcjach/seminariach i konferencji podsumowującej.

8. Kamienie milowe II etapu projektu

- Prowadzenie zajęć warsztatowych z SW przez moderatora/eksperta JM (partner + lider) – 4 grupy średnio 13-osobowe (10 uczniów/uczennic i 3 nauczycieli). Zajęcia będą prowadzone na terenie szkół specjalnych przez 30 tygodni w wymiarze 2 godzin tygodniowo. Badanie postępów (testy umiejętności) i ocena zajęć (ankieta) – X.2012-VI.2013.
- Porównanie wyników badań testowych i ankietowych z 4 grup warsztatowych – IV-VI.2013.
- Wybór ewaluatora zewnętrznego i sporządzenie przez niego raportu ewaluacyjnego – IV-VI.2013.
- Przyjęcie uwag i rekomendacji – IV-VI.2013.

- Formułowanie wniosków oraz poprawek na podstawie analizy testów i badań ankietowych oraz raportu ewaluacyjnego – IV-VI.2013.
- Wprowadzenie poprawek i uwag do wstępnej wersji programu – IV-VI.2013.
- Opracowanie ostatecznej wersji programu (program, konspekty, podręcznik) – V-VII.2013.
- Ocena i walidacja – VII-VIII.2013.
- Działania upowszechniające program i włączające do głównego nurtu polityki (działania stałe – VI.2012-VII.2013; działania ukierunkowane, bardzo intensywne – VIII.2013-VII.2014).
- Konferencja podsumowująca – dla przedstawicieli szkół specjalnych i instytucji szkoleniowych/edukacyjnych, NGO’ów oraz środowisk zaangażowanych w prace na rzecz osób głuchych – VI-VII.2014.

9. Analiza ryzyka

Identyfikacja potencjalnych zagrożeń

a) Innowacja nie działa, stworzony program nie podnosi efektywności nauczania języka migowego

Prawdopodobieństwo wystąpienia: niskie (1)

Wpływ na realizację projektu: bardzo duży (3)

Zagrożenie o wartości: 3

Opinia na temat ryzyka: Ryzyko wystąpienia tego zagrożenia jest niskie. Opinia ta podparta jest przeprowadzonymi konsultacjami z ekspertami w zakresie kształcenia osób głuchych, a także doświadczeniami PZG i lidera projektu. Powszechność użycia pisma w edukacji oraz jego istotnych funkcji usprawniających proces dydaktyczny przekonują do włączenia SW w proces uczenia JM i innych przedmiotów.

Zapobieganie: Zapewnienie reprezentatywności grup użytkowników i odbiorców w procesie testowania, co ma sprawdzić funkcjonowanie innowacji przy założeniu zmiennych osobowych oraz odkryć przyczyny ewentualnych problemów. W pracach nad wstępną wersją produktu odwołano się do badań fokusowych, ankietowych, najlepszych polskich i światowych praktyk.

Minimalizowanie: Wykorzystanie uwag, sugestii grup testujących i prowadzących zajęcia, odwołanie się do wyników ewaluacji zewnętrznej w celu udoskonalenia produktu. Lepsze opracowanie rozkładu treści, weryfikacja metod i technik dydaktycznych. W najgorszym razie obniżenie zakładanego wskaźnika z 20% do 10%.

b) Niedoszacowanie kosztów realizacji projektu

Prawdopodobieństwo wystąpienia: niskie (2)

Wpływ na realizację projektu: bardzo duży (3)

Zagrożenie o wartości: 6

Opinia na temat ryzyka: Ryzyko wystąpienia jest związane z presją inflacyjną i rosnącymi na rynku stawkami za usługi eksperckie, związane z podpisaniem w dniu 12 września 2011 roku przez Prezydenta RP Bronisława Komorowskiego Ustawy o języku migowym i innych środkach komunikowania się, która weszła w życie z dniem 1 kwietnia 2012 roku (wzrost stawek trenerskich, szkoleniowych i doradczych). W Polsce rośnie zapotrzebowanie na ekspertów i tłumaczy języka migowego, ale liczba certyfikowanych tłumaczy wciąż jest bardzo mała (ok. 300 osób w całej Polsce). Pozytywnym sygnałem jest natomiast dotychczasowa realizacja projektu. Etap przygotowawczy realizacji projektu został już zakończony zgodnie z zaplanowanymi wydatkami, m.in. dzięki wcześniejszemu rozpoznaniu cen i skrupulatnemu negocjowaniu stawek z wykonawcami. Pozwala to mieć nadzieję, że projekt zostanie zrealizowany zgodnie z przyjętymi założeniami budżetowymi.

Zapobieganie: Dobre rozpoznanie stawek cen rynkowych na etapie projektowania, bieżąca identyfikacja wystąpienia ryzyka poprzez śledzenie wydatków i postępu finansowego.

Minimalizowanie: Negocjowanie stawek, częściowe finansowanie projektu ze środków własnych wnioskodawcy lub partnera.

c) Poślizg w realizacji kolejnych etapów projektu, niemożność realizacji zadań w zakładanym czasie

Prawdopodobieństwo wystąpienia: niskie (2)

Wpływ na realizację projektu: bardzo duży (2)

Zagrożenie o wartości: 4

Opinia na temat ryzyka: Zakończony pierwszy etap projektu pozwolił na zebranie pozytywnych doświadczeń co do realizacji zadań w zakładanym czasie. Udało się to osiągnąć przez podejmowanie działań zapobiegających poślizgowi prac i niwelujących to ryzyko w przypadku jego wystąpienia.

Zapobieganie: Podejmowanie dalszych działań zapobiegających poślizgowi prac, do których zaliczyć można: właściwy dobór kompetentnych kadr, tworzenie „gabinetu cieni” i baz danych kadrowych, zaprojektowanie harmonogramu uwzględniającego ewentualne poślizgi, wyznaczenie *ścieżek krytycznych* i *planów awaryjnych*, sprawny oraz efektywny system zarządzania personelem.

Minimalizowanie: W momencie wystąpienia opóźnień zespół będzie rozbudowywany o kolejne osoby, możliwe jest odciążenie części zleceniobiorców, realizacja alternatywnych planów (rozwiązań). Identyfikacja wystąpienia ryzyka będzie możliwa poprzez bieżące monitorowanie postępu rzeczowego oraz okresowe rozliczanie wykonawców.

d) Źle dobrane narzędzia promocyjne

Prawdopodobieństwo wystąpienia: niskie (1)

Wpływ na realizację projektu: bardzo duży (3)

Zagrożenie o wartości: 3

Opinia na temat ryzyka: Doświadczenia projektowe lidera i partnera potwierdziły właściwy dobór narzędzi promocyjnych do planowanych celów. Strategia upowszechniania i włączenia opiera się ponadto na przykładach dobrych praktyk oraz literaturze przedmiotu, ze szczególnym uwzględnieniem 2 pozycji bibliograficznych:

- *Upowszechnienie i mainstreaming w projektach innowacyjnych Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, poradnik*, Krajowa Instytucja Wspomagająca, Centrum Projektów Europejskich, Warszawa 2010;
- *Promocja w nauce. Poradnik dobrych praktyk*, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2007.

Zapobieganie: Przy projektowaniu i realizacji kampanii upowszechniającej wzorowanie się na sprawdzonych modelach oraz studiach przypadku, a także skonsultowanie sposobu prowadzenia kampanii, doboru narzędzi ze specjalistą ds. promocji marketingu, w tym marketingu społecznego.

Minimalizowanie: Wzbogacenie i przedłużenie działań upowszechniających oraz włączających aż do czasu osiągnięcia zamierzonych rezultatów.

e) Opór przed wprowadzeniem innowacji przez nauczycieli

Prawdopodobieństwo wystąpienia: niskie (1)

Wpływ na realizację projektu: bardzo duży (3)

Zagrożenie o wartości: 3

Opinia na temat ryzyka: Badania ankietowe, fokusy i spotkania bezpośrednie pokazały, że środowisko nauczycieli jest zainteresowane innowacją. Nauczyciele – jako grupa zawodowa – charakteryzują się bardzo otwartym podejściem do nauki i poznawania innowacyjnych

narzędzi dydaktycznych, o czym świadczy chociażby duża ilość kursów doszkalających, szkoleń czy studiów podyplomowych, z jakich korzystają polscy nauczyciele.

Zapobieganie: Konsultacje i włączenie środowiska nauczycieli, surdopedagogów w realizację projektu na wszystkich jego etapach.

Minimalizowanie: Zorganizowanie dodatkowych spotkań z kadrami nauczycielską, w czasie których zaprezentowane zostaną przykłady dobrych praktyk (*the best practices*), doświadczenia nauczycieli stosujących innowacje i korzyści płynące z ich wdrożenia. Dodatkowe spotkania będą realizowane na koszt projektodawcy.

10. O autorze strategii

Tomasz Załona – nauczyciel akademicki z 10-letnim stażem pracy (PWSZ w Nowym Sączu), a w tym wykładowca studiów podyplomowych z zakresu public relations na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz w Wyższej Szkole Zarządzania i Bankowości w Krakowie. Posiada bardzo bogate doświadczenie jako trener i konsultant współpracujący z instytucjami szkoleniowymi, podmiotami gospodarczymi oraz organizacjami non-profit. Prowadził szkolenia m.in. dla: PKO BP, Jeronimo Martins Dystrybucja S.A., Bumar Łabędy S.A., Wasko S.A., Polskie Tatry S.A., VAN PUR S.A., NEOdom Sp. z o.o., Kopalnia Surowców Skalnych w Klęczanach Sp. z o.o. Posiada kilkuletnie doświadczenie na stanowisku kierowniczym. Brał czynny udział w przygotowywaniu strategii sprzedażowych, standardów obsługi klienta i scenariuszy rozmów handlowych dla wielu polskich przedsiębiorstw. Jest autorem ponad 20 publikacji z zakresu public relations, marketingu i negocjacji. Pisze rozprawę doktorską poświęconą zagadnieniu zarządzania wizerunkiem uczelni w Polsce. W centrum jego zainteresowań pozazawodowych znajdują się nauki humanistyczne: psychologia, socjologia i historia. W czasie wolnym uwielbia spotkania ze znajomymi, bieganie, ćwiczenia siłowe i podróże. Jest członkiem Polskiego Stowarzyszenia Public Relations i Stowarzyszenia Visegrad Maraton Rytro.

Bibliografia

1. Chronowska M., Grabowska-Orządała M., Mazurek E., Podgórną K. *Pismo migowe Sign Writing. Podręcznik nauczyciela, Podręcznik, Zeszyt ćwiczeń*, Kraków 2012
2. Czajkowska A., *Sztwność – przeszkoda w rozwoju postawy twórczej dzieci niesłyszących*, [w:] *Twórcza obecność niepełnosprawnych: materiały pokonferencyjne*, WSP, Warszawa, 1997.
3. Czajkowska-Kisiel M., *Dwujęzyczne nauczanie Głuchych w Polsce*, „Szkoła Specjalna” 2006, nr 4.
4. Czajkowska-Kisiel M., Klimczewska A., *Rola języka migowego w kształtowaniu tożsamości Głuchych w Polsce*, [w:] *Tożsamość społeczno-kulturowa Głuchych*, pod red. E. Woźnickiej, PZG oddział Łódzki, Łódź 2007.
5. Długołęcka L., *Pisać w języku migowym*, [w:] *Język migowy we współczesnym szkolnictwie na świecie i w Polsce*, pod red. I. Grzesiak, Wydawnictwo Stanisław Sumowski, Malbork 2007.
6. Długołęcka L., *SignWriting – pismo Głuchych*, [w:] *Moje głuche dziecko. Kompendium wiedzy na temat rehabilitacji dziecka głuchego*, pod red. M. Kowalskiej, PZG, Łódź 2009.
7. Długołęcka L., *Recenzja autorskiego programu nauczania SignWritingu dla dzieci i młodzieży niesłyszącej oraz surdopedagogów*, Tarnów 2012

8. *Edukacja skuteczna, przyjazna i nowoczesna. Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi?* Przewodnik, MEN, Warszawa 2010.
9. *EUROPA 2020: Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Bruksela 2010.
10. Grabowska-Orzała M., Józefiak J., Lemirowska-Wronka J., Podgórni K., *Zapisać ciszę. Podręcznik do nauki języka migowego z wykorzystaniem zapisu SignWriting* (wersja wstępna opracowana w ramach projektu), Kraków 2012.
11. Grzesiak I., *Sposoby komunikacji osób niesłyszących/Głuchych a system kształcenia*, [w:] *Język migowy we współczesnym szkolnictwie na świecie i w Polsce*, pod red. I. Grzesiak, Wydawnictwo Stanisław Sumowski, Malbork 2007. *Innowacyjna przedsiębiorczość akademicka – światowe doświadczenia*, pod red. J. Gulińskiego, K. Zasiadły, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2005.
12. Kwaśnik-Stromidło M., *Opinia*, Kraków 2012
13. Lewandowska B., *Recenzja autorskiego programu nauczania „Pismo migowe. Podręcznik do nauki SignWriting”* 2012
14. Majda M., *Opinia*, Kraków 2012
15. *Miniprzewodnik po ewaluacji projektów innowacyjnych PO KL, Zalecenia Krajowej Instytucji Wspomagającej*, Warszawa 2012.
16. Nyckowska I., *Wpływ działań innowacyjnych na motywację do nauki języków obcych uczniów klas maturalnych*, XIII Konferencja Diagnostyki Edukacyjnej: „Uczenie się i egzamin w oczach uczniów”, Łomża 05-07.10.2007.
17. *Promocja w nauce. Poradnik dobrych praktyk*, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2007.
18. Sacha A., *Edukacja głuchych – nowa filozofia*, <http://www.onsi.pl/info,2562.html>, (data odczytu: 05.07.2012).
19. Santarek K., *Zarządzanie innowacjami w strukturach sieciowych – model open innovation*, [w:] *Komunikacja i jakość w zarządzaniu*, t. II, pod red. T. Wawaka, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010.
20. Siemieniecki B., *Pedagogika medialna, podręcznik akademicki*, t. I, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
21. Tomaszewski P., *Język dzieci Głuchych, wskazówki dla edukacji szkolnej*, „Szkoła Specjalna” 2005, nr 3.
22. *Upowszechnienie i mainstreaming w projektach innowacyjnych Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Poradnik*, Krajowa Instytucja Wspomagająca, Centrum Projektów Europejskich, Warszawa 2010.
23. Ustawa o języku migowym i innych środkach komunikowania się z dnia 19 sierpnia 2011 r.
24. Wiśniewska B., *Dzieci z wadą słuchu – specjalne potrzeby edukacyjne*, [w:] *Tożsamość społeczno-kulturowa Głuchych*, pod red. E. Woźnickiej, PZG Oddział Łódzki, Łódź 2007.
25. Wojcieszke B., *Teoria schematów społecznych*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1986.
26. Wyczęsany J., *Recenzja programu nauczania i podręcznika do nauki SignWritingu "Pismo migowe" po dokonaniu korekty*, Kraków 2012.
27. Ziarkowska-Kubiak B., *O potrzebie zmian w programach i metodach nauczania Głuchych Polaków języka polskiego*, [w:] *Edukacja niesłyszących*, Publikacja konferencyjna, Polski Związek Głuchych Oddział Łódź, Łódź 2011.
28. <http://kwalifikacje.org.pl/pl/component/tortags/tag/deskryptory?Itemid=103>, (data odczytu: 05.07.2012).
29. http://www.ptde.org/file.php/1/Archiwum/XIII/57.I.Nyckowska_wp_yw_dzia_a_innowacyjnych.pdf, (data odczytu: 06.07.2012).